

OSMAN TÜRKAY POETİKASINDA BİR İMKÂN OLARAK KOZMİK İMGELER

Yrd. Doç. Dr. Ümmühan BİLGİN TOPÇU*

Z: Osman Türkay, Şiirleri otuzdan fazla dile çevrilmiş, pek çok uluslararası ödül almıŐ, iki dönem Nobel Edebiyat dl'ne aday gösterilmiş KıbrıŐlı bir Şairdir(1927-2001). Buna rağmen Türk edebiyat araŐtırmacılarının ilgisini çekmemiŐtir. Uluslararası tanınırlığı ötesinde kozmik imgelerle örülü Şiir evreni, uzun Şiirleri, sanat anlayıŐıyla Türk Şiirinde farklı bir renktir. Türkçe yayımlanmış *7 Telli*, *Uyurgezer*, *Beethoven'de Aydınılığa Uyanmak*, *Evrenin Düşünde Gezgin*, *Kıyamet Günü Gözlemcileri* ve *Seçme Şiirler* isimli kitaplarının hepsinde aynı kozmik anlayıŐın izleri görülür. Bu, incelenmeye değer bir tercihtir. Çalışmada bu eserlerdeki kozmik imgeler tespit edilecek ve bunlardan hareketle Osman Türkay poetikası oluŐturulacaktır. Türkay'ın eserlerinde ayrıca gerçektikten uzaklaŐma arzusu görülür; bu genellikle rüya hâli olarak aktarılır. AraŐtırmada bu kaçış arzusunun sebepleri ve bunların Türkay'ın Şiirine yansıma biçimi de değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osman Türkay Şiiri, kozmik imge, poetika.

From Cosmic İmages to Osman Türkay's Poetica

ABSTRACT: Osman Turkey is a poet whose works has been translated into over twenty languages, received lots of international prizes and also nominated for Nobel Prize twice. Nevertheless, he hasn't catch Turkish reviewers' attention. Beyond his international fame, he is a different poet in Turkish Literature with his unique understanding of poetry which has built with cosmic images, long poems and his sense of art. That sense of art can be seen in the books named 'Yedi Telli', 'Uyurgezer', 'Beethoven'de Aydınılığa Uyanmak', 'Evrenin DŐnde Gezgin', 'Kıyamet Gn Gözlemcileri', 'Seçme Şiirler' which are published in Turkish. This choice is worth of analysing. In this study, the cosmic images in these works will be identified and Osman Turkey's poetica will be determined. Besides, there is a

* BaŐkent ni. EĞitim Fak. TDE Ğretmenliği Prog. ubtopcu@baskent.edu.tr

big desire of drifting away from the reality in Turkey's work. This desire is often narrated as a dream. In this study, the reasons of that wish and its reflection to Turkey's poems will be analysed.

Keywords: Osman Türkay's Poetry, cosmic image, poetica.

Giriş

Osman Türkay, hem çok yakın hem çok uzakta bir şair. 1927'de Kuzey Kıbrıs'ta bugünkü adıyla Ozanköy'de doğar. İlk ve ortaöğrenimini Kıbrıs'ta Türk okullarında, yüksek öğrenimini Girne'deki İngiliz Yüksek Okulu'nda bitirir. Kıbrıs'ta çeşitli dergilerde yazılar yazar, Türkiye'ye gelir. Çeşitli görevlerde çalışırken bir yandan da dergilerde yazılar, şiirler yayımlar. 1953 yılında Londra'ya gider ve orada Modern Diller Okulu'nda gazetecilik, ardından Ekonomik Bilimler Okulu'nda felsefe eğitimi alır. Ada'ya dönen Türkay, çeşitli gazete ve dergilerde çalışır, ilk şiir kitabı 7 *Telli*'yi yayımlar. 1961'de Londra'ya döner, uzun yıllar orada yaşar. Türkçe şiir ve tiyatro eserleri yanında İngilizce şiir kitapları, inceleme ve antolojiler yayımlar. Çeşitli ülkelere yaptığı seyahatler, bir dolu kültürel faaliyetin ardından hastalanır; Kıbrıs'a götürülür; ancak ana yurda dönüşünden kısa süre sonra, 2001 yılı başında vefat eder (Öznur: 2002)¹.

Osman Türkay, kendi sanatındaki değişimi değerlendirmiş ve bu süreci üç devreye ayırmıştır: 1946-1951 arası, Haşim, Yahya Kemal gibi şairlerin etkisinde kaldığı devredir. 1951-1956 arası, şiirsiz devre, sadece okuma ve öğrenme sürecidir: Bu dönemde İngilizce aracılığıyla Japon, Güney ve Kuzey Amerika, İngiliz ve Avrupa edebiyatlarını okur. Üçüncü, 1956'dan sonraki devredir (akt. Öznur- Özdoğanlı 2003: 102). Türkçe son şiir kitabı *Seçme Şiirler*'i yazdıkları periyotlara göre bölümlere ayırır: 1950-1960 Birinci Bölüm, 1960-1970 İkinci Bölüm, 1970-1980 Üçüncü Bölüm'dür. Dördüncü Bölüm'de ise tarih yoktur. Bu bölüm şairin 1980'den sonraki şiirleri olarak düşünülebilir².

¹ Şairin ayrıntılı biyografisi için belirtilen kaynak dışında Mustafa Yeniasır'ın Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yaptığı "Osman Türkay'ın Hayatı ve Hakkında Yazılanlar"(2003) başlıklı yayımlanmamış Yüksek Lisans tezine bakılabilir.

² Şairin bir kısmı bu kitaplarındaki şiirlerden oluşan *Poetry Türkay*(1982), *Variations*(1986), *Symphonies for the World*(1989), *Poetry Türkay and Epitaps for a Dying World*(1995), *Roaming about Universe*(1989), *Cosmorama* (1999) isimli İngilizce şiir kitapları; *Ölümsüzlük Acısı*(1998) ve *Piramit Üçlüsü*(1998) adlı oyunları; *Edebiyat, Eleştiri ve Dil Üstüne Düşünceler* isimli inceleme yazılarını topladığı bir eseri yanında antoloji ve çevirileri vardır (Öznur 2002).

Türkay, şiirleri otuzdan fazla dile çevrilmiş, aldığı pek çok uluslararası ödülün yanında iki dönem Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilmiş bir şairdir. Buna rağmen Türk şiir eleştirmenlerinin kör noktasında durmaktadır.

Şair hakkında kitapları yayımlandığı zaman çıkan kısa yazılar ve ölümü vesilesiyle yayımlanan yazılar dışında ender detaylı çalışmalardan biri, Mustafa Balcı'nın *Osman Türkay'ın Kelime Dünyası* kitabıdır. Burada Balcı, Osman Türkay'ın Türkiye'deki sanat ve edebiyat dünyasına uzak olmasının sebepleri olarak Türk şiirine konu, imge ve izlekleri itibariyle yabancılığını zikreder. Yazar, Türkçede kullanılmayan bazı arı Türkçe sözcüklerin de okuyucuda bir yabancılık yarattığı kanaatindedir. Öte yandan Balcı; Türkay şiirinin "*bizi geçmişe ve geleceğe yönelik özgün bir yolculuğa çıkardığı*" ve değerlere yaptığı vurguyla evrensel başarı yakalayabildiğini düşünür (2015: 210-213).

Şiir kelimelerle yazıldığı için bir şairi kelime bazında değerlendirmek şüphesiz değerli veriler sunmaktadır. Türkay'ın şiirini farklı kılan kozmos algısıdır; çalışmada yer alan farklı başlıklar birleştirildiğinde Balcı'nın çalışması, Türkay'ın kozmik evrenini tespit eder.

Uluslararası tanınırlığı ötesinde Balcı'nın da tespit ettiği kozmik imgelerle örülü şiir dili, ona Türk şiirinde özel bir yer açmayı gerektirir. Türkçe yayımlanmış *7 Tellî* (1959), *Uyurgezer* (1969), *Beethoven'de Aydınlığa Uyanmak* (1970), *Evrenin Düşünde Gezgin* (1971), *Kıyamet Günü Gözlemcileri* (1975) ve son olarak da *Seçme Şiirler* (1990) kitapları; şairin ilk şiirlerinden itibaren neredeyse tamamen aynı dünyanın içerisinde şiir ürettiğini gösterir. Bu, incelenmeye değer bir tercihtir; Çalışmada Türkçe kitaplarındaki şiirlerde yer alan kozmik imgelerden hareketle, nitel veri analizi yöntemiyle Türkay'ın poetikası tespit edilmeye çalışılacaktır.

Şiirlerinin hemen hepsi, birbirini besleyen tek bir özneye işaret eder; o özne de şairin kendidir. İlk şiirleri hariç bu özne, sıradan insanların arasında yaşamaktan çok; kendini günlük olaylardan soyutlamış ve gözlerini yaradılışa dair 'büyük plana' dikmiş görünür. Şairin bütün eserlerini kuşatan bu yaklaşım, Türk edebiyatı özelinde orijinaldir.

Kozmik imge, kozmogonilerin bir parçası olarak ilk yazılı ürünlerden itibaren vardır. Başlangıçta büyük tasarıma dair cümleler (kozmogoniler), yaradılış anlatıları; büyük oranda kutsalın alanına dâhildir. Bu süreçte üretilen *söylencebilimsel* düşüncede uzay ve zaman, kesinlikle salt veya boş biçimler olarak düşünülmez. Onlar; tüm nesnelere yöneten, yalnız biz ölümlülerin hayatlarını değil, aynı zamanda tanrıların hayatlarını da

düzenleyip belirleyen büyük, giz dolu güçler olarak kabul edilir (Cassirer 1997: 59).

Zaman içerisinde insanın bütün içerisindeki yerini sorgulama, kâinatın sınırlarını tayin merakını besler. *“İnsan; hemen değil, ama çok karmaşık ve güç bir düşünce süreci aracılığıyla soyut uzay düşünününe ulaşır. İşte bu düşün, insana yalnız yeni bir bilgi alanı için gerekli yolu açmakla kalmaz, kültürel yaşamının tümüyle yeni bir yön kazanmasını da sağlar.”* Bilimin imkânlarıyla ulaşılan sınırlar bazen belirsizleşir, gerçek matematiksel uzayın bile imgesel olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürülür. Bilimi çok farklı boyutlarıyla cezbeden uzay, estetiğe de farklı dikkatlerle yansır (Cassirer 1997: 61).

Gaston Bachelard, *“Uçsuz bucaksızlık tüketilmesi olanaksız bir şiirsel izlektir.”* (2008: 275) diyor. Türk şiirinde bu temayı müstakil bir başlık olarak değerlendiren isimlerden biri, Fazıl Hüsni Dağlarca’dır. O, ‘sürekli oluş hâlindeki evreni keşfe çalışan, şiirin ve evrenin özünü, tanrısını arayan’ bir şair olarak karşımıza çıksa da (ASA 2009: 308) eskilerin tabiriyle bu “muvakkat” bir arayıştır; Dağlarca çeşitliliği içerisinde kaybolur; onun için Türkay örneğini Dağlarca’dan farklı değerlendirmek gerekir.

Uyurgezer kitabında Türkay’ın sonsuzluğu anlamaya çalıştığı, süreci bir sistem olarak başından, yaradılıştan itibaren kavramayı denediği anlaşılır: *“(S)ınırını arıyorum sonsuzluğunun zaman dışı/ düzenin başlangıcın düzeni/ Usun başlangıcın usu”* (U: 56). Osman Türkay’da kozmos bir imge olmaktan çok daha kuşatıcıdır. Bunu anlamak için şairin kendini bu kozmosta nasıl konumlandığını görmek yerinde olacaktır:

Öznenin Konumu ve Uzay Kurgusu

Türk edebiyatında mekânın hayata hükmediş biçimlerini bazı sanatkârların eserlerinde çok net duyumsamak mümkündür. Kaybedilen mekânların açtığı ufuklar, pek çok yazara ilham kaynağı olur. Yahya Kemal’de, Cengiz Dağcı’da, Osman Türkay’da bambaşka boyutlarla ortaya çıkar bu gerçeklik. İster koca bir imparatorluğun med cezirinde; ister bir sürgünün, bir kaçışın ardında, ister gönüllü bile isteye uzağa savrulmuş olsun; gönlü ve zihniyle bulunduğu yere ait olamamanın sıkıntılı arayışı, eserlerde bir yoğunlaşma üretir, patlayan bir renk oluşturur. Bu sanatçıların biri imparatorluğun görkemli sayfalarıyla günü özdeşleştirir; biri binlerce kilometre uzaktayken kertenkeleler gibi memleketinin kayalarında güneşlenir; biri yükselir ve insanın yerini uzaydan anlamlandırmaya çalışır. Birleştikleri nokta, kendilerini bir şekilde mekândan koparılmış hissetmeleri ve eserlerinde mekâna yükledikleri özel anlamlardır.

“Kozmik düşünme, bizi projelerin düşünmesinden uzaklaştırır. Bir topluma değil, bir dünyaya yerleştirir bizi. Kozmik düşünme bir tür istikrar, bir tür dinginlik sunar. Zamandan kaçmamıza yardım eder. Bir haldir bu.” diyor Bachelard (2012: 16). Osman Türkay, doğduğu topraklardan binlerce kilometre uzakta, o topraklara hasret şiirleri de kaleme alır. Ancak çoğunlukla kozmik bir yükselişle, bütün dünyayı gözleyecek bir konumdan söylem geliştirmeyi tercih eder. İlk eserinden sonuncuya kadar bu yöneliş değişmez.

Şair, ilk eserlerinin girişinde bu yükselişlerin meydana geliş biçimlerinden birini çerçeve olay kurgusuyla açıklar: *7 Telli*’deki şiirlerinden birinde İngiltere’de televizyonda izlediği bir belgeselin ardından hayal ettiği Türkiye üzerine şiir yazdığını söyler (YT: 40). Belli ki gördüğü her şey, onun hayal dünyasını tetiklemede ve onu vatanına taşımaktadır. Bu geçişler, diğer kitaplarında da zaman zaman düş olarak ifade edilir. *Uyurgezer*’de kitabın ismi doğrudan bu kurgudan gelmez: Kapı, uykuda açılır, “Başım düşer düşmez kuğu aklığında bir yastığa, tozpembe bir ay doğar, yıldızlar ışırlar, / gömgök/olur/ üstümdeki dam” (U: 12) ve şairin şehir üzerinde yolculuğu başlar. *Evrenin Düşünde Gezgin* kitabının ismi kadar içerideki şu mısralar da şairin güzergâhında soyut ve somut olanın yer değiştiğini hissettirir. Bir düşün içinde evrenin sınırlarını keşfe çıkar: “Kanın tanrısını aradığı yokluğun acısında/ Gördüm o bir labirenttir, evren de o/ Gizini saydam kutuların içinde saklayan/ Düşünü gezdiğim karşıt sonsuzluklar/ Yürürüm ışığı körkütük sarhoş/ Evrensel doğanın dölyatağında”(EDG: 63).

Kıyamet Günü Gözlemcileri ise bir uyanık düşüdür: “Açık bir gök rengi giderek koyulaşır/ Ve yansır/ bölük bölük/ dizi dizi/ Buğulu bir aynaya en gizli düşlerim” (KGG: 90). Aynı kitaptan başka mısralarda aynı hâl farklı ifade edilir: “Bırak denizinde yüzeyim uzayın/ kaldırımların kül rengi ufuklarını yürürcesine / Sezdim, düş görmüşüm ansızın/ çünkü düş görmek, konmak demektir/ beynine serseri sokak lambalarının/ Ya da güneşe yumuşak iniş yapmaktır/ Ak gemisinde ufuksuz sabahların” (KGG: 51).

Türkay’ın bu geçişleri daha masalsi renklerle boyadığı da olur; ama anlatılan yine rüyadır: “Bir Moğol bıçağıyla yırttım perdesini/ Büyüdükçe büyüdü tüm evren bu karanlıkta/.../ Sesler yandı uzayın hışırtılı müziğinde/ Baktım bir uçta gövdem karanlık/ Bir uçta içimin ışık halkaları/ Salık bilimin evrensel kentinde (EDG: 18).

Şiir ve rüya kavramlarının ilişkisini değerlendiren Tanpınar, “(R)üya uykuya münhasır bir keyfiyet değildir. Gece gibi onu da içimizde

taşırız. Şuurun duvarlarında açılan her gedikten rüyaların sırasına göre sıkıntılı, zalim yahut mesut diyarına gideriz.”(1977: 32) der. Bu, tek anahlarla açılan bir kapı değildir; “*bütün hayatımızın bu firar kapılarıyla dolu*” dur (1977: 36). Türkay’ın şiirleri, bu kapıların çeşitliliğini kanıtlar niteliktedir.

Düş denildiğinde, sorgulanamaz bir gerçekliğe adım atılmış olur; bu durumda mekân kadar zaman da parçalı olarak kullanılabilir. Örneğin, Türkay bir şiirinde Orta Asya’da aşına yüzlerle karşılaşılır; bir hasret ortaya dökülür, “dur kaçma” denilen anlar yaşanır: “*Solur yer uzayına, solur gök tenine eterini/ Çünkü o ateş halkanın göbeğindedir/ En üstün ve saltanatı zamanlara sığmaz ‘ben’in/ Dur kaçma ben geliyorum/ Çılgılığın dönemeci/ Ya da can uçması bir uzak Göktürk ağartısında*” (EDG: 20).

Röportajlarından birinde Türkay, Ernest Gassiret’in şairlerin bir tür uyurgezerler olduğu tezine katıldığını söyler (Öznur-Özdoğanoglu 2003: 113); bir şiir kitabına da isim olan bu sıfat, Türkay’ın ruh halini anlamak için önemli bir ipucu olsa da asıl olan bu uyurgezerlik hâlinin nereden kaynaklandığını anlamaktır. Çalışmada, bir anlamda Osman Türkay’da hâlden firar arzusunu tetikleyen şeyin ne veya neler olduğu da tespitiye çalışılacaktır.

Genelde uzun şiirler yazmayı tercih eden Osman Türkay, en kısa şiirlerinden birinde “*Çünkü insansa, ki gerçekten insandır, duyar, düşünür/ Bilecek şaşmaz bir kesinlikle, o da bir evrendir*” (KGG: 18) diyor. Kendini ise başka bir konuma yerleştirir; o karşı evrendir: “*Bense bir z’yim, diyeceğim, yani karşı özdeğim/ bir karşı evren, her açıda bir/ Görünmez, algı ve kapsam dışı / Her an yaratılan, yenilenen / üst yerleşik gözlerle varlığa bakan*” (EDG: 83).

Şair ilk şiir kitabına “*Esirgeyen bağışlayan Tanrı adıyla/ Uzanıp samanyoluna yatıyorum*” oradan Merihlilere “*sizi*” anlatıyor (YT: 6) diye başlar. Bu mısradaki iki soru var; insan niye Merihlilerle konuşmaya ihtiyaç duyar ve neden onlara kendi dışındakileri anlatır. Bu Cahit Külebi’nin “*Tanrım insanoğullarından çektiğim yeter!*” şikâyetini çağırıştır. Türkay’da şikâyet değil, bu kaçış formu gözlenir.

Yazarın hâl ile hayalin konumunu daha net ortaya koyduğu bazı şiirlerinde ayna imgesi öne çıkar:

Durup haykırırım içimin bir boşluğundan/sesimin şimşekleri görünmese de/ sarsılır göklerin en yüce katı/ belki Merih/ Belki Sa-türn/ Belki Neptünden/ yankılar verir/ sesimin/ sesi// ‘gerçek olamaz

*bu' derim/ bu evrensel ayna/ bu anıt yapı/ peki bu ses/ kimin sesi/-
bir düş olmalı/ kırılmış biraz dünden (U: 55).*

Kırılmış ayna ifadesindeki kırılmışlığı, şair öznenin biyografisinde aramak gerekir; aynanın ise bütün kozmos olması öznenin kendini bütün insanlıkla özdeşleştirdiğinin işaretidir.

Medeniyetler üzerinde kozmik bir yolculuğun anlatıldığı *Evrenin Düşünde Gezgin* (1971) kitabı, kıta isimleriyle bölümlenir. Asya'nın girişine epigraf olarak kullandığı Archimedes'in "*bana durabilecek bir yer ver sana evreni yerinden oynatayım*" sözü, şairin durduğu yeri ifade açısından önemlidir. Bu mısralarda kozmik yolculukların gerekçesi; bir anlama, anlamlandırma çabasıdır. Asya her şeyin başladığı kıtadır; bütün arayışlar orada anne karnından doğuşta başladığı gibi başlar; ilkel tapınmalarla yol alır: Şair özne asırlar öncesinden bu kuruluşu izler ve orada kendini arar: "*evrensel doğa/anam benim/içinden yansıdığım/ aynam benim*" (EDG: 8); kozmos yine aynadır.

Özne, bazen dünyada Asya'ya atılmış, dünyayı anlamlandırmaya çalışan bir insandır; "*Ben şimdi bir dağ başında, bir ateşgede/ Metronomların dilini öğreniyorum*" (EDG: 10). Bazen dünyayı oyuncak yapmış kocaman bir çocuk olur: "*Uzat görkemli gövdeni soğuk kollarıma/ Asya kucağında yanan somut kaya*" (EDG: 10). İnsanlığın, dünyanın macerasıyla şairinki bu eserde özdeşleşir: "*öz evren, karşı-evren, karşı-öz-salt evren/ Zaman ve belki de us atlamaları/ Belki de öz-doğrunun yapısında bir oynak taş/-Sıçradım basıp yaylarına bir aydınlığım/ Gökderelerden gökderelere çağıl- çağıl/ Köpüklü sularca ışık hızı çağlıyorum.*" (EDG: 12).

Doğan Hızlan, şairin genel olarak gözlerini geleceğe çevirdiğini; *Evrenin Düşünde Gezgin* kitabında ise dünyanın yaratılışına dair bir destan denemesinde bulunduğunu; bilimdeki etki tepki ilişkisini şiirlerine taşıdığını ifade eder (Akt. Öznur- Özdoğanolu 2003: 84).

Türkay'ın şiirlerinde özne, bazen bir oyun veya masal, atmosferi oluşturur:

Ey ışıklar bana atımı verin/ okum nerede/ Kat kat/ iç içe renkler gölgeler/ Bir uçtan bir uca deniz olan ırmak/ aydınlıklar kitabım/ size okuyacağım/ yıldız kümeleri ve milyarlardan milyarlara yuvarlanan sözcük/ dökülür gürültülerle/ köpük köpük denizlerime/ dil/ ya da gökyüzü çağlayanları (U: 53).

Masalsı atmosferde gerçeklik algısının yıkılışı şaşırtıcı değildir; bu durumda en sık karşılaşılan, uzay boşluğunda yürüyen dev bir varlıktır:

“Yürüyorum çağları, bir ses ki karanlık,/ Bir uzak yansıyış zamandan zamana/ Kayan bir kaya gibi Asya/ Saçlarım karanlık, ayağım dağ” (EDG: 33). “Uzay avuçlarında/ Uzay daralan bir ağı/ Yer insanları/ ı ışık insanları/ Sarımtrak yıldızlarda usları/ Örüyor güneş yöresini/ örüyor / dev/ gözleri” (EDG: 39). Kendi küçük ve çaresiz varlığını aşma arayışıdır bu.

Şair, bazen da hırçın bir çocuk gibi hisseder kendini. Özgürlük çağrıştıran duvar kâğıtlarıyla kaplanmış tek yataklı bir odada, yalnız; Sokrat’tan arta kalan, maske imgesine benzeyen yüzünü aynada seyreden saldırgan bir çocuğu anlatır. Çocuk bütün büyük iddialarla alay eder gibidir:

İşte böyle saldırgan çocuk/ Yaşadığm deneysel dünyada/ Tüm görüngüler çözümlenir/ Anahtar deliklerine/ Söylediğm türkü/ ve su atomları/ yaratmaya başlar/ kendi denizini/ ve kurtuluşu özlediğm an /bir el taşır seni /arabalar, trenler ve uçaklar ötesinde/ sisli kentlerin/ buğulu göklerine/ ışığından kırılan yakut gül dikenlerine (U: 50).

Bir el tarafından göklere taşınan bu çocuğm şairin kendi olması muhtemeldir. “Saldırganlığı” kendine yakıştırmaması, mevcut kabulleri yıkarak istemesi şeklinde yorumlanabilir. “Kendi denizini özlemek” ise vatanından uzun süre ayrı kalan şaire dair net bir biyografik göndermedir.

Özne bazen de insanın pasifliğini ötekileştiren bir hortlak olur: “Gödot, karşı evrende beklemekten çatlıyacak/ Evrensel bir hortlağım, gece ülkem/ Dünyalardan dünyalara atlayıp geçiyorum.” (KGG: 15). Bazen daha ayakları yerededir; gökyüzü uzanıp tutulma arzusunu ifade eder: Beşparmak Dağları için yazılan bir özlem şiirinde “Kim bilir bu anda ben neredeyim / Belki de uzanıp tutmak istediğm göklerin içindeyim” (YT: 30) der. Bazen bu arzusunun gerçekleştiğı olur: “Uzandım Ay tuttu elimi bırakmadı” (KGG: 66).

Genel olarak bakıldığında değişimi pasif bir süreç olarak gözlemleyen, buna uyum telkin eden şairin ilk şiir kitabındaki “Şengül’ün Dünyası Atomium”da bir arzu, fütürist bir bakış vardır. Şiirin girişinde zaman vurgulanır; okuyucudan kendini 1999’un bittiğı gecede 23.59’u “ulular ulusu dakikada”, “bizimkileri öteki dünyalara taşıyan” bir uzay mekiğmde hayal etmesi istenir. Bu bir milenyum tasavvurudur; şair, dünyanın bir başka boyuta geçeceğini düşünür. Düşüncenin yakıcılığıyla kendini çağrıştıran bir öznenin, ateş ellerinin beyninde gezindiğini söyler. Ölümün pamuk yuvalarında, oksijen tüpü uzunluğunda sakallarının Merihli geyiklerin boyuzlarında duaya çıktığını tasarlar (SŞ: 6).

Bu şiirde anlatılan Şengül; Osman Türkay'ın Haluk'u olarak düşü-
nülebilir. Dünyanın başka yerlerinde olan biteni örneklerle verdikten sonra
bunları düşünmeden “*Kalbin çelik, kafan çelik/ vücudun tepeden tırnağa
çelik/ Bir atom nüvesi içinde/ Nasıl dönerse elektronlar/ Sen de öyle bir
yol/ Döndün masanın etrafında*” (YT: 16) dediği Şengül; duygularıyla de-
ğil “çelik” mantığıyla hareket eder. Bu şiirde Fikret'in Promete'sinin göl-
gesi gezinir. Haluk'un yerinde, yüksek hedeflere yöneltilen Şengül vardır;
şair, “*Güneşe yakın kaleleri /Şimşekli kafalar devirir*” der ve bu değişim
karşısında uyanık olmaktan söz eder. “*Ben anılarımızın babasıyım Şengül/
Şiiriyim ömrünüzün*” diyerek öznesini yaşadığı küçücük eve, çocukluğuna,
hatta anne karnından çıktığında attığı çılgınlara götürür. Ona iki yaşında
babasını kaybettiğinde bağına bastığı bez bebeği hatırlatır. Yıllar geçtikçe
doğayla iç içe geçen çocukluğunu özetler; bu gecelerin birinde sabaha karşı
solgun, derslerini çalışırken annesini kaybedişini... Bütün bunlar olurken
öğretmeninin sınıfa getirdiği kürenin onda uyandırdığı merak ve heyecan,
merakın büyümesi süreci... Nihayet rüyasında dünyanın üzerinde gezindi-
ğini görmesi; heyecanla fırlayıp bahçeye kurduğu dünya atlasına koşması
(YT: 22). Uzun şiirdeki ikinci bölüm, özneyi daha net tanımamızı sağlar:
Bu, küçük yaşta anne babasını kaybeden ve bütün ilgisini öğretmeninin ona
verdiği küreye yoğunlaştıran Şengül'ün hikâyesidir. Bu büyüme hikâye-
sinde anlatılan; yeniçağın acılarını uzayda avutmayı deneyen Osman Tür-
kay'ın kendi de daha geniş anlamda bir nesil de olabilir.

Şiirdeki bazı mısralar, Nazım Hikmet'in “Makinalaşmak İstiyorum”
şirini çağrıştırır³. Makineleşen ve “*bir belirsiz âna koş*”an insan, doğanın
kaynaklarını avucunda tutarak bu değişimi başaracaktır. Böylece fizikötesi
dişi kaplanlar gibi atılgan ve uçak motorları gibi homurtulu duyguların şah-
lanışı hissedilecektir. Şair, bu sürat çağında dehşete kapılan insana “*Bırak
aklının cevaplayamadığı soruları kalbin cevaplasın*”, “*Yükselip kaybol-
mada madden/ Bir tanrısal fırtınada/ Ne kan, ne kemik, ne ten/ Karşı koyar
lavlarına korkunç karterlerin/ İşte açılmışsınız hep birden/ Mavi gökler
ötesine/ Yelken yelken*” demektedir (YT: 16). Ancak bütün bu fütürist kur-
guda öznenin aklında gurbet, onun yakıcı söylemi gurbet türküleri vardır
ve özne göksel ışıklarla donanmış Türk şehirlerinde en uzak yerlerde bile
gurbet türkülerinin unutulduğunu hayal eder. Bu, fütürist olduğu kadar
uzaklıkların ve ayrılıkların ortadan kalktığı bir dünya tasavvurudur.

³ İfadeler, Makineleşmek İstiyorum'daki şu mısraları hatırlatır: “Mutlak buna bir çare
bulacağım/ Ve ben ancak bahtiyar olacağım/ Karnıma bir türbin oturtup/ Kuyruğuma
çift uskuru taktığım gün!//Trrrrum/ Trrrrum/ Trak tiki tak!/ Makinalaşmak istiyorum!”

Şair, üçüncü bölümde isim zikretmeksizin Şengül'e iki yerde "Yürü aklın çağırıldığı yoldan ey yolcu" diye seslenir; yıkılan ve yok olan hayatlara üzülse, zaman ve mekân "un uğra" olsa da ondan, elinde güneşten armağan o altın tasla beliren dünyalara yürümesini ister. Kaotik yıkılıştan sonra dünyadaki düzenin yeniden yazıldığı bir devirden söz eder, bunun en somut işareti, "Afrika egemenlik bayramında" mısraıdır (YT: 27).

Uyurgezer kitabında yer alan "Çağ Görüntülerinden Sesler", çok uzun bir şiirdir; Atom Çıkmazı, Atom Savaşı ve Atom Barışı şeklinde bölümlenir. Bölümlerin her birinde bölümde anlatılanlarla bir tür söyleşiye giren kavramlaştırılmış derkenarlar kullanılır. (Bu biçimsel de bir denemedir.) Savaşın yıkımından çıkan gençlere seslenen şiirde, barışa uzanma süreci anlatılır; "evrensel tomurcuğun çatlama"sı kaçınılmaz bir eşik olarak görülür, uzun yolculuklardan dönme olarak tanımlanan bu hâl, kâinatın yeni bir düzene evrilmesidir. "Kendi göklerime ellerimle/ Yaratıyorum en büyük yarını" (U: 61).

"Atlamak, zıplamak, koşmak" yerinde duramayan şairin kıtalar, zamanlar arası macerasını aktarırken en çok kullandığı sözcüklerdir. "Aldıran Yok mu Artık Zamana", *Uyurgezer* kitabında bir şiirin adıdır. Türkay şiirlerinde zamanı imleyen en önemli unsur Big Ben, burada da kullanılır: "Dostum Big Ben'le bir uzay şarkısında bambaşka yıldızlarla" diye başlar şiir... "ben uzayda bir noktaya koşar dururum" (U: 13) diye sürer. İnsanlığın macerasını takip ederken görünmez oluşundan ve yalnızlığından yakınır: "Görmediniz mi kaç çağ sizinleymdim ben de/ Yürüdüm kıtadan kıtaya ayak izlerinizde" (KGG: 95).

Osman Türkay, bilimin uzaya ve zamana dair söylediklerini dikkatle takip ederken kâinatın küçüldüğünü hisseder. Fütürist bir haz bu şiirde de hissedilir: "Öz evren, karşı-evren, karşı-öz-salt evren/ Zaman ve belki de us atlamaları/ Belki de öz-doğrunun yapısında bir oynak taş/-Sıçradım basıp yaylarına bir aydınlığın/ Gökderelerden Gökderelere çağıl- çağıl/ Köpüklü sularca ışık hızı çağlıyorum" (EDG: 12). "Uyuyan Deha"da bu sürekli arayışı kaçınılmaz görür: "Zaman hızlı geçer siz yavaşladığımızda/ Durmak zamana yenilmek demektir" (KGG: 98).

Şair, bazı şiirlerinde insanın yaratılışını dünyaya atılmak olarak yorumlar; bazılarında kıyameti yaşayanları anlatır. Hepsi insanın kaderidir; yazgının ağırlığını hisseden için bu, sonsuz bir dalgalanmadır:

Geldi bir ışında beklenen donmuş gözüün gölgesi/ bir yönde soyut, geldi bir tuhaf ışıltıda/ karanlığı kucaklayıp süründü imgesi/ suyun sesini öğrendi ağacın sevincini/ insan hangi denizlerde gidip

gelen kıyı//.../ uzanmış parmağı dimdik/ bir belirtide vahiy/ kayıyorum bir daha sonsuzluklara (EDG: 70).

*Kıyamet Günü Gözlemcileri'*nde öyküleyici bir dil kullanılır. Numaralarla ayrılmış dört şiirde özne, kıyameti yaşayan insanları; anlatıcı da onları izler:

Baktılar bir yaratış eyleminde insanın gözlerine// İki karşıt evren gördüler, biri ruhun sonsuzluğu/ Öteki, usun kısıtlayan sınıflayan yargı düzeni/ Sordular: Usun gökleşmesi mi, ruhun buğulaşması mı ulu// Gök dizge demektir, buğu değişimde sınırsızlık/ Tanrılar da bulut bulut duman dumandı belleklerinde /Şimdi dağıldılar mı, nedir ki gökyüzünde bitmiyor bu ıssızlık// Eğildiler baktılar. Dediler: Bu gözlerde ateş var.

Şair, bu süreci kaçınılmaz görür ve kıyamet ona göre son değil dönünün bir parçasıdır. Eserlerinde; dünyayı hızla bu sürece yaklaştıran yabancılaşma ve kıyamet sahneleri alabildiğine karamsar; kıyamet sonrası ise umut doludur; “Açık Denizler Ağıdı”, bunu örnekleyen ifadeler içerir: “*Melborne yiten umut, gelecekteki gemi*” diye başlayan şiir: “*Sular su değil, sanki buğu buğu ışıltılardır uzayda;/ Ağardı yanık, şavkı mavi bir duman,/Açık ağızı, ölümün sesi, yüzü yas;/ Hep benim başka dünyalarımın en güzel insanları.../ Oralarda gök daha mavi/ Kadınlar kristal avizelerde hem nasıl daha bir ince aydınlık;/ Mor bir özleyişte düştükçe sulara pembemsi saçları*” (KGG: 11) diye sürer. Özne, “Dalları Yeryüzünde Ağaç”ta (U: 25), uzay çağında, robotların dolaştığı dünyada; köklerini arayan bir ağaç olarak dolaşır (KGG: 39). Mısralarda bir dönüşme, başkalaşma ve bundan duyulan memnuniyet görülür. Ortaya çıkan yeni bir insan soyunu anlatır gibidir. *Beethoven'de Aydınlığa Uyanmak*'ta da şair, daha edilgen bir uzay neslinden söz eder. “*Uçuyor samanyollarında /ışık çocukları/ kösnül oğlucuklar/kat kat uzayların/ evren ötesinde evren/ biz hangi güneş dizgesinde akan yıldızınız/ tırmanınız/ tırmanınız/ hep ışık/ hep boşluk*” (BAU: 65).

Eserlerde bütün bunların estetize edilmiş gerçeklikler olduğunu hatırlatan ilizyon kırıcı ifadelerle de karşılaşılır:

Bir ses yankılandı yer ile zaman dışı/ Bir maske düştü yüzümden/ Yürüdü ardım sıra ayak izlerimden//.../ İmgen yansıdı yüz milyar ışık yılı/ Işıklar hep tanıdık yüzlerde biçim/ Dudaklarında açan öpücük çiçeklerle/ Kırıldım paramparça/ Elendim un-uğra kozmik vazosunda (EDG: 32).

(...) *Biz doğdukça ve öldükçe/ Taşullaşmış, soğuk renkler müziği iskeletlerimizden/ Anıt yapısında evren denen iç içe saraylara/ Yürüyorum hem de nasıl, yerleri zamanlara/ Bir us gezgini sarayların soyutluğunda salt anlam* (EDG: 34).

Şair, zemin ve zamanda yolculuğunun bir tür kâinat, bir tür medeniyet okuması olduğunu ifade eder. Afrika bölümünde çöllerde yaşananlara tercüman olur, kâinatın dilini çevirir: “*Niçin gittiğimi bilmiyorum/ niçin, nereye/ Yürüdüm çöller konuştu/.../ Çölün dilini çevirmek nereden ta nereye/.../ Ey Ra, dik dahıyorum, geçiyorum ulu diskin içinden/ Paldır-küldür bir dalgıçta kaç yüzyıl*” (EDG: 49).

Mısralarında bütün bu yolculukları farklılaştıran unsurlar kadar şairin kendi içinde bir yolculuğa çıktığını sezdirenen, mekânı birden daraltan ifadeler de vardır: “*Bu senin özünün bir yansıması/ derinden bak soluduğun yıldız/ Duyuların dokuzuncu düzeyinde/ Kocaman kubbeleri kapsayan öğelerin örgüsü/ Süt mavisi düşlerin gözlem kulesinden/ Kaç gök deresi, kaç güneş dizgesi/ İşte yine bulmaktasın önceden geçtiğin izi.*” (EDG: 19).

Yazarın var oluş içerisinde yerini, atomun içerisine taşıdığı, evrendeki algısal gerçekliğini somutladığı örnekler var; büyük ve kuşatıcı olanla küçük, hüznü olanın konumlandırılışında kendi, atomun iç yapısıdır: “*Gece olumsuz açılarda denizdir şimdi/ Notalar su altından yükselen dağlar./ Ben bir atomun iç yapısı: / Bir molekülün/ Acılı çıkışı*” (BAU: 11).

Türkay, bazı şiirlerinde nesir parçalarına da yer verir.⁴ “Doğa Ötesi Çeviriler”, şairin kendi arayışını açıkça ifade ettiği böyle şiirlerden biri. Burada acılarından daha açık söz eder:

Gideriz bir yerde biter evren de. Bir düşünüş durumunda yü-zün öte boşluk. Ben acıyı kuran simya. Boşluklardan boşluklara ka-yan ağlayış. Katıksız bir suda kan ve mermer. Bir nenden kopuk... Ne kadar uzağım sizden yerce, zamanca? Ne kadar uzağım Gülhane Parkı ve Süreynova? (BAU: 76).

Uzaklık, mesafe şair için hüznün asıl sebebi gibidir ve bunu *daha uzaklarla kapatmaya çalışır*: “*Uzaktan uzağa/ evrensel insan durumlarına/ perde çeker bir güvercinin sızlayan ruhu*” (BAU:14).

Türkay’ın düzlemi yok eden, soyutlayan şiirleri de var. İkinci kişiyle kendini mukayese ettiği bir şiirde hâlden uzaklaşan ve uzaklaşmayan mukayese edilir: “*Boyutunuz nedir ki küçüle küçüle kayboluyorsunuz*

⁴ Bu, şair adına daha önce sözü edilen derkenarlar gibi biçimsel bir deneme olarak kaydedilebilir.

uzayda/ Gözler benim gözlerim; gözler milyarların üstünde, sayıların dışında/ gözler, gerçeğin güneş ışınları, radyo dalgaları/ Bakarlar hep birden, ya da ayrı ayrı/ Evrensel zamanın çukurlarından. Öteki ise mekâna “merbut”tur:

Aydınlığa dokundukça gözleriniz/ Kafa ve gövdenin karanlık mağaralarında/ Ne güneşler doğdu, ne insan şafakları ellerinizden(...) “Kuşlaşmak dediniz, konuşmak ıssız gecelerle, yıldızlarla/ Konuşmak daha aydınlık dünyalarla, uzun çağlarla/ Konuşmak, anlaşmak başka insanlarla, doğayla (U: 23).

Burada zeminden yükselmek ve hâlden uzaklaşmak gerekçesi daha net görülür. Bachelard, kozmik hayalin insanı bir dünyaya yerleştirmesiyle “*düş kurana kendi evindeymiş hissi*” verdiğini, bir tür iyi olma bilinci sunduğunu söyler (2012:190). Dünyaya ait bağlardan kurtulmuş olmanın rahatlığı kadar, kozmik evrende gezinenler için istediği düzeni, dili, iletişimi kurduğunu hayal etmenin de bir engeli yoktur.

(İ)cat edilen her dünya için şair, icat eden bir özne çıkarır ortaya, kendi icat etme gücünü, icat ettiği varlığa havale eder. Kozmolaştıran benin dünyasına adım atarız. Bizdeki ve dışımızdaki bir kökenin canlılığını, şair sayesinde yeniden yaşarız. (Bachelard 2012: 219).

Türkay, bu tespitin en somut örneklerinden biridir. Bütün kâinatı sahiplenerek bir mesaj vermek ister.

Dünyayı bu gemiye benzetirdim çocuksu anlarımda/ Bir gemi, denizi yok, sınırsız boşluklarda, bulut/ yüreğim yaprak olur yazgı ağacında/ Ağlarım insan umudunu dağlarda/ Bilinmez, o soran yok, evrende ne olduğumuz/ Görünürler şimdi ama/ Onlar nice denklemlerde hep kuş/ Yerin bir yüzünü ateşten gagalarında taşıyarak/ Uçuşları bizim gibi yaşayanlara anlam/Uyandır bizi, yitik anne, göksü kanatlara/ Uçan daireler geçerken yine avlumuzdan/ Su yürüyecek aydınlık ağacına/ Ateşin yapraklarında savrulacak yüzüm// Yumuşakça her evrende durak! (EDG: 88).

Bir zaman dev oluşu; kıtalardan kıtalara, gezegenden gezegene tırmanışı, bir zaman atomun iç yapısı oluşuna her şey; insanın acz ve kudretini birlikte idrak etmesiyle ilgilidir. Derviş misali halden, kendinde olandan sıyrılmaya arzusuna rağmen aczinde, daha çok gözlemledikleri, yaşadıkları vardır. Kudretse bir potansiyel olarak durmaktadır; çağlara bakıldığında, kâinat gözlemlenebildiğinde hissedilebilen bir potansiyel.

Yerel unsurlar Türkay’da özel bir yere sahiptir; buna rağmen evrensel kabullerle bu yerellik çoğunlukla perdelenir. İnsan arayışlarını özetlerken kullandığı güneşten düşme imgesi ilgi çekicidir “*Alplığım masalsı insanlığım benim./ Yitti karanlıkta Hint Denizi ve Everest/.../ Düşüyorum, düşüyorum güneşten, yakalasan/ Radakrişna, Radakrişna!*” (EDG: 14). Düşme, çoğunlukla (cennetten) atılmayla özdeş bir metafor olarak düşünülür; burada da onu hatırlatan bir renk var. Bunu yaparken de “alplik” gibi bir kavramı Hint mitoloji dünyasından kabullerle harmanlar.

Şairin imge havuzunda kozmik malzeme ağırlıkta olmasına rağmen söylediklerini anlamlandıracak yerel unsurlar dikkat çekecek yoğunlukta-
dır: “*Bir Moğol bıçağıyla yırttım perdesini/ Büyüdükçe büyüdü tüm evren bu karanlıkta/.../ Sesler yandı uzayın hışırtılı müziğinde/ Baktım bir uçta gövdem karanlık/ Bir uçta içimin ışık halkaları/ Saltık bilimin evrensel kentinde*” (EDG: 18).

Bazı şiirlerinde ben, millî bir kimliğe işaret eder: “Tanrıdağ Kızları” (3 şiir): I. Şiirden

Oysa ki şimdi ben kaçınıcı kez ölmüşüm/ Kırgız yaylasında yola çıktığım gündün beri/ Arkamda sürünen gölgeimin içine gömülmüşüm.//...// Oysa ki ben mavi ışıkılmışım/ Tanrıdağ göllerinde yıkanan/ Kırk Kız’ın hepsine birden aşıkılmışım//...// Özgürlük derdik se-simiz kayalara çarpıp yankılanırdı/ Özgürlük sevecen ışığı yolumuzun/ Bir güzel, bir sonsuz uzun düştü/ Kavuştuk en sonunda ak kanatlarında fetih uykumuzun/ Bilincimiz, yüreğimiz, ışığımız/ Anne Anadolumuz.//...// Doğdum, büyüdüm, bunca yıl yaşadım sizinle/ Şimdi çağlar boyu gerilerde, ilk gülün açtığı yerde/ belleri ince saçları uzun/ tenleri ayva sarı/ Toplanır çevremde her gün her gece/ Öz aydınlıklarından örülmüş Tanrıdağ kızları (KGG: 80-82).

Bu ifadeler; millî ruh, millî süreklilik fikrinin işaretleri olarak, Yahya Kemal’in tozlu zaman perdesini zaman zaman aralayan “imtidat” kabulünü hatırlatır. Osman Türkay’ın da bütün evrensel çizgilerine rağmen bir Türk şairi olduğunun kuvvetli delilleri arasında bunlar kaydedilebilir.

Pygmalion, Ege kültürlerinin ona çağrıştırdıkları eşliğinde şairin özlem ve yalnızlığının nahif anlatımıdır. Şiir hâlde bulunamayanın hayalde canlandırıldığına dair mısralarla örülüdür:

Açık bir gök rengi giderek koyulaşır/ Ve yansır/ bölük bölük/ dizi dizi/ Buğulu bir aynaya en gizli düşlerimi//...// Çölde bir pınardır susuzluğum/ Özlemim somut/.../ Sihirli parmaklar gezinmede biçimlenen gökyüzünde/ Köpürür yine deniz/ uyanır doğa /canlanır

*her nen / doğmuş meğer bilinçaltımda kurduğum çağ/ bakarım izle-
rine/ bakarım bir yeni Afrodite mi!/- değil, çünkü evren zamanda baş-
lamamış/ Uzayda bitmez.-/ İlk tohumun aydınlık toprakta çatladığı
günden beri/ Gizlenip dölyatağında doğanın, gizlenip bakarım izle-
rine."/.../ Ben ışığa karşı yürüyen uyurgezer/ Zaman sıyrıncak tenli
bir kadın olur yatağında./ Yitmiş besbelli mutluluğum. Çiçeklerden/
şair çeviriyorum doğaötesi özlemlerle sarhoş/ Ulu yalnızlıklarda/
Kolu kanadı kırılmış/ Kral (KGG: 90- 92).*

Sonuçta arayışı, yine de bir kral olarak kalma hâlinin arayışıdır. Şair özne, kutsal bir misyon üstlendiğini düşünür; çok tanımlanmayan bu misyon, insanların açtığı yaraları onarmaya çalışmak, bunu yaparken evrensel ve millî olanın ayrılmazlığına işaret etmek olabilir.

*Karşı karşıya gelmişçesine duygunun bir katında narıbeyza
ile/ Gizemli sütünü yayıkta çalkarken Kozmik Ana'nın/ Yeni dünya-
lar bulup çıkarır iç denizlerinin girdaplarından/ Çelik gibi eğilmez,
tahakküm edilmez benliğinin/ Kutsal misyonuna öyle inanmış görü-
nüyor ki gözleri / İnsanca bir bakışla selamlarken evrensel sevgi ve
umudu/ Yerküresel bir trajediye sahne yapar yüreğini// Kozmik öl-
çüde bir yankı ve zincirleme tepkiler/ Bir yankı ki duyguda Türk an-
lamda salt insan (SŞ: 315).*

Cassirer, Türkay'ın daha ilk kitabından itibaren takip ettiğini anladığımız bu düşünürdür. Şairin kozmosu bir bütün olarak görme ve bu büyük gerçekliğe odaklanma mantığını en güzel ifade eden cümleler de Cassirer'de saklıdır:

*İnsanlık göksel olaylara döndüğü zaman da yeryüzündeki ge-
reksinme ve ilgilerini unutamazdı(...) Onun göklerde gerçekten ara-
dığı şey, kendisinin ve kendi insansal evreninin bir yansımasıydı(...)
Hiçbir insansal olay kendi kendini açıklayamıyordu. Onun, kendi-
sine dayandığı ve kendine karşılık olan göksel bir olaya başvurula-
rak açıklanması gerekiyordu(...) O, gizemsel, kutsal, daimonca güç-
lerle dolu bir uzaydı. (1997: 66).*

Üstelik bu aktif bir algı oluşturur. Dünyada olup biten, insanlığın düştüğü durum konusunda pasif kalmaya zorlandığını hisseden özne, hayal ederken kimsenin uzanamadığı alanlarda hâkimiyet arar. Türkay'ın şiirle-
rinde yaptığı budur.

Eleştirel Tavrı

Türkay, kendini konumlandığı yeri anlatırken yüksek perdeden söylevlerin şairi olmadığını söyler; ancak insanlığın acılarını da görmezden gelemez. "Ben böyle masal dünyamda yaşarım her gün/ Şiirin büyüü

karanlığa yönelmektir.” Geçmişin farklı vesilelerle anılan isimlerinden, Nuh, Helen, Kleopatra’dan söz eder ve “*birileri var, konuşur tiz perdeden/ Bense kulağımı yerin yüreğine bastırıp/ Dinlerim her dakika ırzına geçilen dünyamızın iniltisini*” (KGG: 21).

Genel anlamıyla medeniyet adına yapıp edilenlerden hoşlanmayan şair, insanın bulunduğu yerden rahatsızdır; bu duruma müdahil olamamanın kendine hissettirdiği çaresizliği anlatır: “*Şu bizim samanyolumuz var ya, biz de içindeyiz/ Harmanda dövende koşulanlar meğer bizmişiz/Gitmişiz, gitmişiz bitirememişiz.*” (KGG: 18).

İnsan; potansiyeli, tercihleri ve yaptıklarıyla Türkiye’de büyük bir hayal kırıklığı yaratır. En büyük eleştirisi cins ayırt etmeksizin insan soyunadır. Darwin’in “Evrimsel Hayat Ağacı”na göndermede bulunarak “*Hala karanlıklarında Afrika/ Uzaklarımda proconsul/ Yanlış eleştirdin gövdemi Bay Darwin*” (U: 25 -27) der. Proconsul, bilindiği gibi milyonlarca yıl önce Doğu Afrika’da yaşamış olan eski ve kuyruksuz bir primat türüdür. Ortalama ağırlığı ve çeşitliliğiyle şairin bunları insana benzettiği söylenebilir. Darwin’e göndermesi de ironiktir; onun insanlığın geçirdiğini söylediği evrimden şairin şüphesi vardır.

İlk şiiirlerinden itibaren insanî ilkelliği nitelemek için şair, ilkel canlıları imge olarak kullanır: Köhnemiş ve artık insani olarak değerlendirilemeyecek tutumları terk edemeyen insanlara mutlu olmak için “*çağlar boyu uzayacak düşleri*”ni kafasından çıkarmasını, mastodont dediği mamutları kendi çağlarına göndermesini söyler (YT:14). Sömürge’de de benzer bir imge aktarır : “*dünyası kanlı bayrakların uzun boğuşmaların dünyası/ bakarsın bir eli yapar/ öteki yıkar*” (U: 41).

Şairin ilk dönem şiiirlerinde insanlar, daha çok da insanlık için bir şeyler yapma bir tür kahraman olma arayışı gözlenir. Bir şiiirinde Antik çağla uzay çağını birleştirir; “*Öfkeyle haykırım karanlık boşluklara/ Hiç beni duymazsınız/.../ Siz dağbaşlarında zincirimi sürüyen tutsak/ Ben uzay çağında Spartakus*” (U: 15). Çağlar ilerlemiş köleleştirme arayışı değişmemiştir; bunu anlatmayı dener. Dinlenmemekten yakındığı yer olduğu gibi bu süreçte şairin kendini yabancılaştırdığı yerler de vardır: “*Konuşurum: konuştuğum ses kimin?*” (BAU: 21). Bütün bunlar çağın iletişimsizliğini sezdirir.

Rüya anlatımlarında özne kudretlidir; masalsı kuşlar eşliğinde çok yükselmeden dolaştığı kentte mutsuzluklara yoksulluklara dokunur... “*belli ki dinim ışık dini, yurdum gök boşluğu ve bütün evren./Avuçlarımda her günkü gibi hâlâ tanyeri/ alın/ size bir daha/güneşi/ getirdim*” (U: 12).

Evrenin Düşünde Gezgin'de kıtalar arasındaki farklardan söz ederken mevzi olumsuzlukları dile getirir; özellikle kölelikten, kolonyal bakıştan yakını. Aynı tema önceki kitaplarında da görülür. Yaşadığımız; zemindeki bütün gelişme iddialarına rağmen temel insanî mutabakatların sağlanamadığı, şairin bunları haykırmasına rağmen sesini duyuramadığı, köleliğe karşı mücadelenin halen sürdüğü bir dünyadır.

Ama insansınız, hep unutursunuz, unutursunuz her şeyi/ Yeni bölgeler çizilir yeni bir yöntemle/ En yeni açlık haritalarınıza” diyerek yeniden bozulma anlatılır: “*Öfkeyle haykırım karanlık boşluklara/ Hiç beni duymazsınız/.../ Siz dağbaşlarında zincirimi sürüyen tutsak/ Ben uzay çağında Spartakus* (U: 15).

Evrenin Düşünde Gezgin kitabındaki Asya, Amerika, Afrika bölümlerinde günlük pratikler değil, var oluştan itibaren değişen süreç medeniyetlere dair soyutlamalarla ifade edilir. Kozmik bakış, mikro olana değil makro olana odaklanmış gibidir. “*Asya ve Avrupa/ İki açık denizin zamanı döküldüğü mağara/ Devler tanrısının usu belirleyen görkemli ağızında*”(EDG: 84). Sonraki kitabında da kıtalara has değerlendirmeler, aynı açıdan yansır: “*Dört yol ağızında durdum: Dünya bugün bir başka/ Bir hermonogram, bilim çağı ve mekanik uğultularla/ Bir çığ gibi koptu üstüme Asya, Avrupa, Amerika*” (SŞ: 103).

Mekân adlarının, Türkay’ın ilk şiirlerinde daha çok yaşadığı ve özlediği mekânlar olarak somut bağlantı noktaları vardır. Bunun dışında şairin çok uzaklarda durmayı, dünyayı küçücük algılamayı tercih ettiği imgelerinden anlaşılır. *Evrenin Düşünde Gezgin* kitabında da kıtalar ele alınırken hâlden kaçıp geçmiş, bugün algısıyla mekânı soyutlaştırdığı görülür. Bu Türkay şiir dilinin araçlarından biridir. Yakın adresler yerine pek çok unsuru barındıran zemin ve zaman ötesi bir gerçeklik oluşturmak teorik olarak ütopyik bir yaklaşımdır.

Gelinen noktaya bakarak çok da umutlu görünmeyen Türkay, ilginç bir kabulleniş içindedir; var oluşu potansiyel bir güç olarak algılar: “*Çok yönlü bir gök müziğince sesli/ Bir aydınlıkta solumaktır/ Tüm yerleri ve zamanları kapsamak/ Ya da masalsı bir yolculuktur/ Bir zamandan bir çizgiye zamanda var olmak*” (EDG: 30). Yazgıyı kabullenmiştir bu: “*Tüm evrende ne varsa/ Hepsinin yüreğinden geçeceğim/ Budur kuruluşta mekânizma, yaşamakta sevinç*” (KGG: 19).

Bunun aksi ifadeler, Türkay’ın şiirlerinde ender de olsa bulunabilir. Bir şiirinde insanlığın yaşadığını, bir tür ayartılma, kandırılma olarak görür. Bu ayartmanın nesnesi insandır: “*Biz bu çağın insanları, öyle bir zorlu*

ayartılmıŖız ki/ GelmiŖsiz yedi deniz üstüne yedi taŖ sütun olmuŖuz/ BakmıŖsız bir boŖluęa ki dünya değil/ Ak ıŖın çıkar mı sönük közden” (KGG: 23).

Türkay, özel değerlendirmelerden kaçındığı hâlde ad vermeden kendi bildiğı, belirsizliğe sardığı hâlde başkalarının sezeceğini düşündüğü muhatapları vardır. Daha çok ilk şiirlerinde görülen bu yakın muhataplarla mücadeleyle, çocuksu bir atmosferde yansır. 7 Telli’de “*Uzanıp saman-yoluna yatıyorum*” oradan Merihlilere “*sizi*” anlatıyorum; der ve şiir sonunda yıldızları bir salkım üzüm gibi koparıp “*Ŗarlatanların başına at*”ar (YT: 6).

Açık göndermeler de Ŗairin eserlerinde yer alır; birinde Ortadoğu coğrafyasının kısır kavgaları hatırlatılır: “*Ne Kebela’dasın ne Tur-ı sina*” der; bu sesleniŖte Doğu sosyolojisinin dinamik mekânları vardır; asırlar süren mezhep savaŖlarının baŖladığı Kerbelâ ve Hz. Musa’ya vahiy gelen Sina Dağı. Ŗiirde, bunlar yerine “gardaŖ”ının kendini Londra, Paris veya Newyork’ta farz etmesini ister. Dünya aynı olmasına rağmen gerçeklikler çok farklıdır. Milenyum kutlamalarında buluŖan insanlar; verilen partiler, dans edenler görünen cephede dünyayı meŖgul ederken Ŗair, baŖka bir noktaya dikkat çekmek ister. Jordell Bank (İngiliz), Cape Caneveral (Amerikan) gözlem evleri uzaya gözlerini dikmiŖtir (YT: 15). Ŗairin de ilgi alanına giren uzay keŖfi veya uzayı istilâ çabası, sessiz sedasız devam ederken insanlık bunlardan habersizdir; oysa Ŗaire göre gelecek buradadır.

Fütürist bir heyecana kapılan Ŗair; insanın yeni dünyalar keŖfetme arzusunun korkutucu yönüne dikkat çeker:

*KiŖi, atomun her ögesine kendi yatak odasıymıŖ gibi girince/
Yalvaç ve tansık ne kar eder!/
O zaman bir robot ordusu/ Kurup yeni beyinlerini devce çelik gövdelere/
Tüm insanları kaŖ ile göz arasında / Bir baŖka gökyüzünde büyülü bir ıŖığa çeviriverir!...//
Bu ormanlara benim evrenlerimin/ Külünden doğacak çocuklar tırmanacak (KGG: 27).*

Dile getirilen, yeni dünya arayıŖlarının bu dünyayı gözden çıkarma konusunda insanlığı cesaretlendirmesinden duyulan endiŖedir.

Kaosun en bilinen imgesi kıyamettir. Türkay bu imgeyi yaygın olarak kullanan Ŗairlerden biridir. Nitekim son kitaplarından biri olan *Kıyamet Günü Gözlemcileri*, baŖlı başına insanlığın kendi eliyle hazırladığı kıyameti anlatır. Bu eserde yer alan “Kıyamet Günü Bildirileri” üç şiirden oluşur, I. şiir Ŗu mısralarla biter: “*Dedim güneŖ, yüzünü göster! Bulut gizli kal/ Uygarlığımız baŖtan sona skandal!*” (KGG: 35).

Kıyamet, aslında şairin ilk kitabından itibaren kullandığı bir imgedir. Atomu parçalama yarışının bu sonu hazırladığına dair tahminini hep yansıtır: İnsanlık yeni bir çağın eteklerine tırmanmaktadır; burada o sürecin içerisinde olmanın kaçınılmazlığı kadar buna hazırlıklı olma uyarısı da vardır. “*Ve zerre zerre atomların/ Kaynaştığı eterli havaya karış*”. Vezüv, Stromboli ve Etna’nın şahlanışıyla alt üst olan bir düzende saçları savrulan ve şahlanan Sfenksler’le çağrıştırmaya çalışılan kıyamettir (YT: 27).

Türkay’ın bunu çok daha net anlattığı şiirleri vardır: “*bir ateş fışkırdı yerin yüzünden/ adı: dördüncü nükleer savaş/ tüm evrende saatler durdu.// Yer yandı gök çöktü/ ben gök yıkıntılarını topluyorum/savrulan ateşini// Prometheus bu sabah intihar etti!*” (EDG: 76). Prometheus, insanlığa hizmetin sembolüken burada bir yıkım aracını kötü niyetlilere veren imgeye dönüşür. Ateş insanların elinde medeniyet değil, yıkımın aracı olmuştur; intiharı Prometheus’un iyi niyetini ve büyük pişmanlığını yansıtır gibidir⁵.

Şairin gelecek zamanı somutlaştırdığı yerler vardır; *Evrenin Düşünde Gezgin* kitabına alınan III. şiirde, “Yedinci bilim çağı yıl 00075” başlığında 9 yazıya yer verir; 16 yazıtlık bir bölümdür; bunlar kıyamet sonrası senaryolar gibi düzenlenir. “*Zavallı gezegen öldü öleli/ göçtü göçeli*”; “*gözlerimle gördüm*” gibi tekrarlarla kıyamet sonrasını anlattığını açıkça ifade eder; insanlığın kendi kıyametini yapılandırmasını bir ibret sahnesi olarak sunar; bu sonu hazırlayacak olan nükleer savaşlardır: “*defol atom piçi, nükleer dişli domuz!/ Yanan sokaklarda ve uzayda donan insan kanı*” (EDG: 79).

Yazar, kıyametin tarihini de tahmin eder: “Her Gece Bu Sularda” şiirinde 2500 yılını hayal eder ve nükleer başlıklı füzelerle donanmış ada gibi duran bir savaş gemisinin kendine verdiği ürpertiye anlatır. Kitaba ismini veren *Kıyamet Günü Gözlemcileri*’nde insanlığın kıyametini hazırlamak pahasına ulaştığı medeniyet seviyesini yansıtmaya çalışır: Bu, döllere tüplerde satıldığı, ahlaksızların ahlak öğrettiği bir ‘düzendir’. Eserin sonunda insanlığı ayakta tutacak değerleri/ kavramları yeniden tanımlamayı teklif eder:

Şimdi ki hep bilginisiniz/ inanılmaz bir özdek yapısı kuruyorsunuz/ Kıyamet gününü incelemeye elverişli;/ Bense beyin düzeninizi değiştirmekteyim/- Yaşatmak istiyorsak, yeni bir ad bulmalıyız/ Tanrıya, İnsana, Everene (KGG: 7).

⁵ Burada tersten okuduğu imgeyi daha sonra alışıldık kalıbı içinde de kullanır: “Kolların uzanır Prometheus/ Uzanır bir dalgıç çağdan çağa” (EDG: 90).

Hint mitolojisinde, insanlığın tarihinin kozmik bir çevrim içinde yol aldığı inancı vardır. Fransız metafizikçilerinden Guenon bu felsefeyi yorumlayarak tanıtan isimlerden biridir. Ona göre, “(k)ozmik çevrim içinde yer alan her dönemin kendine özgü özellikleri, alâmetleri vardır. Ve öğretiyeye göre bu alâmetler salt sosyal ve ahlâkî düzeyde kalmaz, doğal düzen ve zamanın işleyişi üzerinde de kendini gösterir, insanlar hangi çağda yaşadıklarını, işte bu alâmetlere bakarak anlayabilirler.” (akt. Evkuran 2006:103) Sahtecilik, kozmik çevrim ile de güçlü bir ilişki içindedir. Zira kozmik çevrimin bu en olumsuz döneminde (kalyuga/ahir zaman); nesnelerin kopyaları, bu arada hakikatin de sahteleri ortalığı doldurur (akt. Evkuran 2006: 107). Kozmik çevrim yasında, tarihe bir yön ve anlam atfedilebilir. Başlangıçta, dünyada her şey iyi ve güzeldir, insanlar kutsalın öngördüğü düzende mutlu yaşar. Zamanla asıldan uzaklaşılınca düzen tersine döner, karmaşıklaşır; kaos oluşur. Buna birtakım doğal afetler eşlik eder. Zaman hızlanır ve bir çevrim kaçınılmaz olur.

Karanlık çağa tekabül eden Kali Yuga kozmik çevrimde kutsal en uzak devreyi, tam bir ifşat dönemini ifade eder. Ancak kozmik çevrim yasına göre, Kali Yuga’yı zorunlu olarak kutsal başlangıç dönemi izler. Tıpkı kaosu kozmosun izlemesi gibi, bu devrevi/çevrimsel/döngüsel/dairesel harekette de düzen, düzensizlikten sonra gelir. (akt. Evkuran 2006: 103).

Osman Türkay, *Kıyamet Günü Gözlemcileri* kitabında yıkımın alametlerini okumuş, yıkım sonrası kozmosu kurma arayışı içerisinde, bu Hint mitolojisinden esinlenmiş görünür. Röportajlarında bu felsefeden etkilenmediğini kendi de ifade eder.

İnsanlığın ilk çağlardan uzay çağına yanından ayırmadığı hükmetme hırsı, Türkay için kıyameti hazırlayan en önemli sebeptir. Şiirlerinde özelden genele görüntüler hep bu hırsı yansıtır. Kıta kıta, çağ çağ ele aldığı dünyada bu hâkim görüntü nihayet kıyamete uzanır.

Sanata ve Şiire Bakış

İlk kitabında Türkay’ın kendi konumunu tanımlamak için kullandığı “*sen şair filozof*” seslenişi, şairlere yüklediği göreve dair bir tespittir. Son kitabına aldığı “Dünya Ozanlarına” şiirinde bu bakışının değişmediği anlaşılır: “*Ozanlar, ozanlar, ozanlar/ Gökyüzünün kulağı, yerin dilisiniz/ Atlayıp ideolojik kalelerin üzerinden/ Savaş hortlağının kafasına/ Çelik bir yumruk gibi inmeliniz...*” (SS: 323). Bu mısralarda şiir ve ideoloji ikilisini bir arada düşünmediğini sezdirirken “*savaş hortlaklarının kafasına inmek*” ifadesi, ilk söylenenle çok uyumsuz görünür. Osman Türkay’ın bütün şiirleri incelendiğinde burada konjonktürel ideolojik yaklaşımları kastettiği

anlaşılır. Röportajlarından birinde şiir söyleyerek, şiir yazarak doğanın güzelliği karşısında büyülenmiş ve çağındaki pek çok insan güçlükleri karşısında düş kırıklığına uğramış olarak yeryüzünün birçok ülkelerini adım adım gezmenin kendisine kazandırdıklarını şöyle özetler: Şairlerin; çok makineleşmiş ve çok karmaşıklaşmış çağda, nerede olursa olsun barışı savunmada ve savaşı lanetlemede, savaş kundakçılarının kıyımına uğrayan masum halkın yanında yer almada büyük bir enerji tüketmesi gerekir (Akt: Öznur- Özdoğanoglu 2003: 112).

Şaire göre çağın problemleriyle ilgisini kesmemek için şairler kültürlü olmak zorundadır (Age 103). Bir söyleşide “*Propagandanın gereksiz olduğunu sanmıyorum. Fakat bunlardan sağlanacak başarı geçicidir. Gerçek değerler taşıyan, evrensel öğelere sahip bir edebiyatın, eninde sonunda dünyada ilgi yaratacağını zannedirim.*” (Akt: Öznur- Özdoğanoglu 2003: 103) der. Sanatkârın hem sanatı yüceltmek hem de insanlığın sesi olmak görevleri vardır ve şair, bunların birini diğerine feda etmek istemez.

“*Poetik düşünme kozmik bir düşlemedir, güzel bir dünyaya, güzel dünyalara açılımdır .*” (2012: 15) diyor Bachelard. Kastettiği, güzeli tasarlamanın her hâlükârda ütöpic bir yanının olduğunu.

Osman Türkay da pek çok sanatçı gibi sanat, şiir, imge, anlam pencerelerinden dünyaya bakışını anlamlandırır: Bir yandan insan zekâsının kıyamete sürükleyen yıkıcı gücünü tespit ederken, bütüne bakıldığında şairin bunu bir kudret olarak algıladığı; bu kudret karşısında irkildiği görülür. Beethoven’de Aydınlığa Uyanmak’ın ilk şiiri, “Güneş ve Gökyüzü”, poetik duruşunun temellerini açıklayan ipuçları taşır; burada şair, aklın sınır tanımazlığını över: “*bir başka boyuttur aklın ululuğu*”(34).

“Britanya Müzesi’nde İzlenimler”, Türkay’ın sanat üzerinde düşündüğü şiirlerden biridir. Medeniyet üreten değerler soyutlamasını vermek üzere yine kozmolojik imgeler kullanır: Uzayda ağırlıksız, renksiz karanlıklar içinde doğal yasalardan bağımsız ışıldayan bir “şey” tanımlar. “*İşte yonttuğunuz taşlar, işte papirüsleriniz/.../ Usun hâlâ zamansız ve uzaysız dünyalarında/ Uçar hâlâ çürüyen parmaklarınızın güneş ışınları*”. Bunların insanlığın beşiğini salladığını ve onu büyüttüğünü sezdirerek şiiri bitirir (U: 20). Aynı şiirde “*Yaratmak birleşmekti öncesizlikle, sonrasızlıkla*” ifadesinde sanatın insanı yücelttiği yer, ilâhî bir seviyedir. “*Bırakın daha uzasın kollarım, güçlensin bileğim/ Evrensel doğaya ben hükmedeceğim*” (U: 23) mısraı, insanın sanat arayışında başlangıç çizgisine işaret eder. Sanatçı bu niyetle işe başlayıp estetik sürece uzanır.

Sanat güzeli yakalamak ve yansıtabilmektir; Türkay bu süreci şöyle yansıtır: “*Güzellik bir ayrık yönüdür olgu ve görüngülerin/ Duyular soğurdukça o imge akını / İletir düşleyici ve yargılayıcı güçlere*” (EDG: 11).

Şair, dil içinde yapılan yolculuğu da mucizevi kozmik bir yürüyüş olarak sunar:

*Bir gizli seste anlam, kapsayışım zamanı. İçimi konuşuyorum/
.../ dil doğal bir büyü/.../Çakır gözleri göğün... Gideriz hem nasıl
doğa ötesi gidiş./.../ Gideriz güneş her gün/ üstümüze bir yol açar”*
(EDG: 23). “*Dil bir ufuktur/.../Sözcükler bozar kurar: yenilenir evren* (age: 28).

Şiirlerinden biri, “Samanuğrusu”⁶dur; Türkay bu şiirinde, şiirin yazılma sürecini ve bunun için kozmik imgelere yönelişini açıklar. Sözcüklerin saklambaç oyunu da doğrudan imgesel dile işaret eder: “*gelir /saman uğrusu/ dik dalar sözcüklerin saklambaç oynadığı bir şiire/ ve der ki/ hadi somutla/ soyut olanı doğa dışı çağrışımlarla bir uçtan bir uca/ yeryüzündeki her ögeye/ gökyüzündekiler/eşit*” (U: 34)

Yazarın kozmik imge kullanımını açıklayan bir başka ifade, *Evrenin Düşünde Gezgin* kitabındadır. Modern sanatçının dil ile hesaplaşma arayışı, Türkay’da da görülür. Dil değişmediği sürece ona yeni şeyler söylemek zorlaşır. Çağ kurma iddiası varsa ona uygun bir dil de geliştirilmelidir. Türkay’ın bütün şiirlerinde kozmik bir dil üretmeye çalışması, kurmaya çalıştığı dünyanın farklılığının ilk habercisidir:

Çünkü yeni bir imge yaratmak gerek/ Yeni bir çağı kurmaya yararlı/ İmgeler değiştikçe bakışlar başkalaşır/ Yerlerde, zamanlarda/ uslarda/ Budur işte gerekli erdemi insanın/ Örgensel yaşamın yer ve zaman boyutlarında / Algı ve tepki gittikçe gelişen imgeler dizgesinde/ Yabansı biçimler ak taşlar kadar kutsal/ Usun kendi evrenini kapsayan/ Güney ve kuzey yellerinde törensel/ Oyunlarda ölçülü devinimler örneği (EDG: 42).

Karanlık ve masalı tezat oluşturacak şekilde kullanan şair, kozmik dünyasını masal; ele aldığı temayı karanlıkla eşleştirir. Bu denklemde şairin yaptığı şöyle özetlenebilir: Karanlığı masal dünyasıyla anlamak veya aşmak arayışı: “*Ben böyle masal dünyamda yaşarım her gün/ Şiirin büyüü karanlığa yönelmektir.*” (KGG: 21).

⁶ Samanyolu.

Düşle şiir arasında kurulan ilgiyi en çok kullanan isimlerden biri Osman Türkay'dır; onu buna yönelten fikir çoğunlukla sınırları ortadan kaldırma gücüdür: “*Hangi esintide düş karışımı/ düşünce hep/ doğada hiç*” (EDG: 71); “*Sezdim, düş görmüşüm ansızın/ Çünkü düş görmek, konmak demektir/ Beynine serseri sokak lambalarının/ Ya da güneşe yumuşak iniş yapmaktır/ Ak gemisinde ufuksuz sabahların*” (KGG: 51).

Şairin biçim anlayışı konusunda da eserlerinde ipuçları vardır: “*Çünkü gizini vermeyen/ Bir yabansı biçimler dünyasındayız tellim/ Her biçim sayısal kalıplara dökülmüş özdür/.../ Biçim ile öz iki aynadır bakışumlu/ Birini imgesi yansır ötekine*” (EDG: 12). Uzun şiirler yazmasının sırrını da burada aramak gerekir. Ona göre önce tasarladığımız şeyin ne olduğunun ismini koymak, sonra buna en yakın formu bularak işe başlamak gerekir. “*Biçimsellik, kişideki yapısal eğilimden kaynaklanmaktadır. Şiir yazıyorsunuz; bir cami, bir katedral, bir minare gibi onu gerçekleştir-meye çalışıyorsunuz.*” (Akt: Öznur- Özdoğanoglu 2003:123). Bu ifadelerdeki örnekler, şairin görkemli geleneksel formlara yakınlığını göstermesi açısından da dikkate değerdir.

Türkay, *Evrenin Düşünde Gezgin* kitabında görsel şiir formunda denemelerine yer verir. Kitabın Amerika bölümünde mısralarla üç nokta, piramit, uzay mekiği gibi şekiller oluşturur. İçerik de yapıyı destekler: “*Yaşamak aynıdır dedi bir insanın her örgeninde: Yıldızlarda ve gezegenlerde.*” (...) “*.../Ses, belirti, de/vinmek: simge. Bu iletim/in sınırsızlığını gösterir.*” (...) “*Dursun artık zamanı Dur/sun evreni baksın göz/ leri görsün simgele/ri*” (EDG: 67- 68). Bu ifadelerde bir yandan değişime işaret ederken diğer yandan sanatın, özelde şiir dilinde kullanılan araçların evrenselliğini yansıtır.

Cassirer, “*Bir nesnenin tasarımı, o nesneye yalnızca dokunmaktan çok ayrı bir edimdir.*” (1997: 61) diyor; imgeleştirme de tasarım biçimlerinden biridir. İmgesel anlatım Türkay'ın şiir evreninden başlar; bütün şiirlerinde uzayı tasarlar; şair olarak bir metaforun içinde yaşar; kozmos onun ‘harikalar dünyası’dır. Bu temel özelliğin ötesinde de şair imge kavramına yoğunlaşır; kozmik imgeleri algılama ve yorumlama sürecini metaforlaştırarak özetler: “*Bir şeyi bulmak da yaratmaya eşittir/ İşte o imgeler geçiyor eski yıldız örgülerinden/ Yenilenmezse, kendi kendini yeni ölçülerde/ Bir kez daha yaratmazsa eğer ölecek*” (EDG: 36) Başka bir mısradan imgenin ölümünü somutlamayı dener: “*Ölü bir imge. Soluğu neşterde... Yitmiş duyarlığın renk ve ürperişleri*” (EDG: 46).

İmgesel dil, Türkay'ın sadece kullandığı değil, tanımlamayı denediği bir giz: “*Karaltı, bronz örtüsü ruh içi bir evrenin./ Ne bildiğimiz anlamda bir yeryüzü ne de gökyüzü/ İmgeler altilincin bir katında boyutsuz yaşantılar/ içiçe yapı/ içiçe yontu*” (BAU: 20). Bu, imgenin en orijinal tanımlarından biridir. “*Yumuşakçalar şaha kalkan atın köpüklü başı/ Karşıt bir dünyadan düştü denizlerime*” (EDG: 48) mısraındaki yumuşakçalar da bir imge metaforudur. “*Bir imgeyi çoğaltmadayım ben/ Sokak lambalarının kör homurtusu/ Bir tüneli geçmede dizi dizi imgeler*” (EDG: 86).

Onun şiirine güç katan kozmik gerçeklikte ürettiği yeni metaforlardır; böylece iç içe bir yapı; birbiriyle bağlantılı anlamlandırılması gereken katmanlar ortaya çıkar. Sanat onun için “*evrensel tomurcuk*”tur (U: 16). Kabuk ve çekirdek ilişkisi, görünen ve gizlenen ilişkisidir. Gizlenen herkes göremez; ancak öz oradadır. Özde olan sezilir; açıkta olansa ifade edilir; özdekinin vasıflarından biri “*ifade edilemez*” olmasıdır. Sanat anlatılamaz olanı, anlatma denemesidir. Türkay'ın sanata yüklediği özde olandan, büyük gerçeklikten iz vermektir.

Şairin sık başvurduğu araçlardan metaforlara birkaç örnek vermek, dil tasarruflarını tanımak açısından yararlı olur: İçinde gezindiği uçsuz bucaksız bu genişliği, algılanır kılmak adına bazen küçültür, beyne benzetir: “*Evren çünkü düşünen bir beyindir/ Bir boyutta çok uzun*” (EDG 44). Bu tasarımlarda yer yer şairin kendi var oluşuyla bağlantı kurduğu görülür. “*Uzay, güneşte yanan tohum, anamın dölyatağı / Dişiliğinden evrenin doğduğu korkunçluğa baktığım*” (EDG: 62).

Bachelard, “*Dünyanın penceresidir gökyüzü. Şair bu pencereyi ardına kadar açık tutmayı öğretir bize.*” diyor (2012: 225). Türkay da buna çok benzer bir metafor kullanır ve bir anlamda kozmik arayışlarının gerekçesini açıklar: “*Gökyüzü, evrenin bir örtük penceresidir*” (EDG: 53). Şair bu pencereyi hep açık tutar.

Gemi, Türkay'ın çok kullandığı imgelerden bir diğeridir: “*Bilinç, bir akıntıda, en güzel gemi*” (EDG: 45) der veya bir dizi imgeyi gemiye bağlar, var oluşu böyle açıklar:

Dünyayı bu gemiye benzetirdim çocuksu anlarımda/ Bir gemi, denizi yok, sınırsız boşluklarda, bulut/ Yüreğim yaprak olur yazgı ağacında/ Ağlarım insan umudunu dağlarda/ Bilinmez, o soran yok, evrende ne olduğumuz/ Görünürler şimdi ama/ Onlar nice denklemlerde hep kuş/ Yerin bir yüzünü ateşten gagalarında taşıyarak/ Uçuşları bizim gibi yaşayanlara anlam/ Uyandır bizi, yitik anne,

göksü kanatlara/ Uçan daireler geçerken yine avlumuzdan/ Su yüreyecek aydınlık ağacına/ Ateşin yapraklarında savrulacak yüzüm// Yumuşakça her evrende durak! (EDG: 88).

Başka şiirlerinde zaman da bir gemidir; bazen kendisine bağışlanan bir denizde yüzüyor görünse de aslında gemi evrende sonsuz bir yolculuktur. Bu bir var oluş değerlendirmesidir; ancak arayış yine benliğin terk edildiği mutlu günlerin arayışıdır: “*zaman mı bizi geçmişten geleceğe götüren gemi/ konuşuruz/ bir başka güneş dizgesinde/ yankılanır sesimiz/ mutluluk mu mutsuz ana bağışladığın deniz/ biz hangi evrende/ ben değil/ biziz*” (U: 45).

Türkay, sanatı, özelde şiiri yeni bir dünya kurmak için araç olarak görür. Şiir dili, imgesel dil, iç içe katmanlarıyla büyümlü bir dünya oluşturma'nın kapılarını ona açar. Bu evrensel bir gerçekliktir; şair bununla yetinmez, kozmik dünyayı işe koşar. Bu kozmik gerçeklik, oyun içinde oyun oluşturmada şaire zengin bir kaynak sunar.

Türklük Sevgisi

1953'te eğitim için gittiği Londra, şaire dünyanın kapılarını açar. Sonrasında yerkürenin farklı coğrafyalarını dolaşır, çeşitli kültürleri tanır. Eserleri buna dair ipuçlarıyla doludur. Bu sadece görsel olarak algılanan bir zenginlik değildir; her kültürden duygu olarak da beslendiği açıktır. Anna Masala, Türkay'ın şiirlerinde çok farklı kültürlere ait izlerin tabakalandığını söyler; yazara göre buna rağmen onun gerçek Leyla'sı Anadolu'dur (Öznur- Özdoğanoglu 2003: 54). Kozmik imgelerle anlattığı dünyada ilk şiirlerinden son şiirlerine kadar buna dair pek çok örnek görülebilir.

Türkay'ın ilk kitabı, biyografisine de paralel olarak doğduğu coğrafyaya dair izlerle bezenmiştir. Ancak burada da şair kuşbakışı yakalanan bir açıdan coğrafyaya bakar. Akdeniz şiirinde denize uzun bir övgü var: “*Kaç gece dünyayı bir düş içinde gezdim/Ve ötekilerden kıskandığım sevgimle/ Denizler içinde en fazla Akdeniz'i/ Ülkeler içinde /Anadolu'yu sevdim*” (YT: 46). Bu uzaktan bakış kendini anlatırken de değişmez; kaderini belirleyen çizgiye dair ifadeler yerel malzemeyle çizilmesine rağmen aslında bütün insanlığa dair bir yaradılış süreci tanımlaması oluşturur: “*Saz çalındı, semah döndü/ ve sedef kıyılarında zamanın/ Horozlar uzun uzun öttü/ İşte bak şafak da attı/Atılmak üzere zarlarım*” (YT: 61).

İlk kitaplarında Türk kültürünün kadim köklerine göndermeleri açıktır. Kendi macerasını, Ergenekon'dan çıkışla özdeşleştirme ilgi çekicidir: “*Belli ki Uzak Doğudan ta Uzak Batıya evrensel/Yeni bir Ergenekon-dayız*” (U: 17).

Şiirlerinde kadim Türk kültür unsurları ilk kitapla sınırlı değildir. Bütün eserlerinde Göktürk dönemine özel bir vurgusu vardır:

Solur yer uzayına, solur gök tenine eterini/ Çünkü o ateş hal-kanın göbeğindedir/ En üstün ve saltanatı zamanlara sığmaz 'ben'in/ Dur kaçma ben geliyorum/ Çılgınlığın dönemeci/ Ya da can uçması bir uzak Göktürk ağartısında” (EDG: 20) veya “*Ben Tanrıdağ doruğunda Gökbilge Kağan/.../ Duyuyor musun stepler boyunca uzayan uğultumuzu/.../ Ve bozkurt'un ardı sıra Ergenekon'dan/ özgürlüğe koşuyoruz akın-akın* (EDG: 25).

Hatta Göktürk imgesi, kıyamete kadar taşınmış görünür; *Kıyamet Günü Gözlemcileri* kitabında buna dair izler korunur:

İlk yaz güneşleri gülümser uzak Göktürk şafağından/ Çağlar bile bir saniye olmaz sonsuzluk dünyasında// Dün bir gemiydim iç denizlerde bugünler hep yelkenim/ Dün bir yağız attım kıtalar boyunca ayak izlerimle nallarım:/ Bir görmüş olsaydınız şaşardınız/ Dünlerden yarınlar nasıl bir ok fırlattım:/ Arasanız bir torunumu bulursunuz samanyolunda; / Merih'te kafatasım, Neptün'de yüreğimle kollarım//...// Ölüm de dayanmaz bu özleme/ Ölecek korkmayın bir gün o da,/ Ama tüm evrende her nen öldükten sonra (KGG: 77).

Şair, düşsel uzay yolculuğunda bulduğu gezegenlere arkaik sözcüklere benzer türettiği Türk adları verir: “*Kayangün, Şavkusar, Isıkan/ Başka dizgelerin gezegenlerinden düşümsü*” (EDG: 65).

“Tanrıdağ Kızları” şiiri de şairdeki bu sevginin lirik anlatımlarından biridir. Bu mısralarda bir kültürü sahiplenmenin rahatlatıcı izleri, yine ilk anlatımlara dayanır. Bu yüceltilmiş geçmişe duyulan özlemin ifadesidir:

Oysa ki şimdi ben kaçınıcı kez ölmüşüm/ Kırgız yaylasında yola çıktığım günden beri/ Arkamda sürünen gölgemin içine gömülmüşüm.//...// Oysa ki ben mavi ışıkılmışım/ Tanrıdağ göllerinde yıkanan/ Kırk Kız'ın hepsine birden âşıkılmışım//...// Özgürlük derdik sesimiz kayalara çarpar yankılanırdı/ Özgürlük sevecen ışığı yolumuzun/ Bir güzel, bir sonsuz uzun düştü/ Kavuştuk en sonunda ak kanatlarında fetih uykumuzun/ Bilincimiz, yüreğimiz, ışığımız/ Anne

Anadolu'muz...// Doğdum, büyüdüm, bunca yıl yaşadım sizinle/ Şimdi çağlar boyu gerilerde, ilk gülün açtığı yerde/ Belleri ince saçları uzun, tenleri ayva sarı/ Toplanır çevremde her gün her gece/ Öz aydınlıklarında örülmüş Tanrıdağ kızları (KGG: 80-82)

Uyurgezer kitabında Türkay, evrensele ulaşma yolunda isimler ve şehirler zikreder; bir kısmı dünyaca tanınmış sanatçılardır ancak kendi kaynaklarına da selam verir: Homeros, Bethooven, Dante'nin yanında Yunus'u, Mevlâna'yı, Emrah'ı anar; Türk şehirleri Erzurum'u, Konya'yı zikreder: "ateşten bir ırmaktır akar denizlerime Mevlâna (...) evrenin boşluğuna bırakılmış kozmik ışın gibi/ çağlar öncesi çınlayan/ sesin gelir" (U: 59).

Osman Türkay'ın şiirlerinde değişmeyen temalardan biri olan Atatürk sevgisini de Türklük sevgisi bağlamında düşünmek mümkün. İlk kitabındaki "Türkiye" şiirinde, İngiltere'de bir belgeselin ardından hayalde canlandırıldığı bir ülkeyi anlatır. Atatürk'ün koyduğu hedefle gerçekleşeceğinden şüphe duymadığı güçlü ve modern bir ülkedir bu: "Artık bir kat daha hürüm/ Kimse bana karışmaz/ Usta bir futbolcu gibi/ Küreyi nere olsa/ayağımın ucuyla / Vurur götürürüm: /Artık bir kat daha hürüm!" (YT: 40).

Seçme Şiirler, şairin Türkiye Türkçesindeki son şiir kitabı; yıllara göre tasnif edilmiş 1950 -1960 arası şiirleri içerisinde daha önceki kitaplarına almadığı yedi şiir var. Bunlar arasında "Gurbette Vatan ve Atatürk Düşünceleri" şiiri, kendi içinde 5 şiirden oluşur. Londra'da Kıbrıs ve Türkiye'yi ne kadar özlediğini anlattıktan sonra, sözü Atatürk'ün büyüklüğüne getirir:

Kaç yıl her günün duygulu saatlerinde/ Beş bin yıllık zamanı/ bir vatan coğrafyası üstünde tüm yaşadım/ Vücudum Batı'da ruhum Doğu'da/ Bir yanda öldüm yaşadım/ Öte yanda güldüm yaşadım/ Tutundum aydınlık sütunlarına gök kubbesinin/ Hep O'nu düşündüm, her saniye onu/ Samsun kıyılarında Ergenekon'u / Sordum o tarih mi? Tarihin gözü? Kulağı? Nesi?. (SS: 32).

Aynı şiirdeki 5. bölümse şu şekilde biter: "Aydınlık çağlara yöneldik/ Aya geldi başımız/ Yıldızlar avuçlarımızda/ Yükselmedeyiz daha da/ Yurtta barış var, evrende barış / Köleliğe başkaldırmayız sevmekle seni/ Yeryüzünden başka /Merih'te de Ay'da da" (SS: 35). Anlaşıldığı kadarıyla Göktürk de Atatürk de bir yükselme idealinin imgeleridir ve şairin zihninde birleşip güç alınacak ortak bir kaynağa dönüşürler.

Türklük sevgisi, kendi yaşadığı dönemden izler taşımaz. O, bir ütopya içerisinde Türk, Atatürk izleri arar gibidir.

İnanç

Osman Türkay, röportajlarından birinde “*Şiir, bence ruhi ve aklı deneyimlerimizin, aydınlanma durumlarımızın yüksek seviyede düzenlenmesi, bir disiplin içine sokulmasıdır.*” dedikten sonra şiir hatta bütün güzel sanatlar hakkındaki temaları Allah, insan, tabiat, kâinat başlıklarıyla dört kelimedede özetlediğini söyler (Akt. Öznur- Özdoğanoglu 2003: 117). Bir başka röportajda “*Şair, övülmek için yazmaz. Şair tanrısal bir gücün dikte ettirdiği şiirlerini yazarak boşalmasını sağlar.*” der (Akt. Öznur- Özdoğanoglu 2003: 132). Sadece eserlerindeki kabuller takip edildiğinde de Türkay’ın dinî söyleme yakınlığı görülebilir.

İlk şiir kitabına “Besmele” şiiriyle başlar : “*Esirgeyen başışlayan Tanrı adıyla*” ifadesi, şiirde dört yerde tekrarlanır. “*(M)adeni bir besmele*” ile uyanmak, şan şöhret, şeref düşünmeden “*besmele besmele kafanın bü-yümesi*”; akşamın ufuk, bulut, yıldız olmaksızın “*besmele besmele gerinmesi*”; şairin kol ve bacaklarının pazu, sinir, kemik ve kan olmaksızın “*besmele besmele uzaması*”; alıcı ve verici cihazları olarak tanımladığı, ağız göz ve kulaklarının “*besmele besmele başıboş ve yapayalnız*” olması; bir uyanış ve başlangıç hâlidir (YT: 6) ve bir tür Tanrıyla baş başlık anlamıdır. Bu mısralarda da görüldüğü gibi Türkay’da din, sosyal yönüyle değil, kabul ve teslimiyet yönüyle alınır; vücudun uyanışı bir idrak olarak sunulur.

7 *Telli* kitabında şair bir diyaloga yer verir: Eserde dünyanın dört bucağından gelen ve bir arayış içerisinde olduğu anlaşılan bir ses vardır: “*Sesin gelmede kulaklarıma sesin/ Sen kalbimde bir heykelsin/ Sen neredesin/ Sen neredesin*” diye sorar. Cevap, “*Buradayım erenler buradayım/ Mayanızla yuğrulan hamurdayım*” şeklindedir. Belli ki bu bir aydınlık arayışıdır ve Tanrı bu arayış ifadelerine cevap veren şaire göre yakında bir yerdedir. İnsanlık asırlar boyu yaptıklarıyla bundan uzaklaşmıştır. “*Sesler geliyor hep bir ağızdan devamlı/ Sesler kılıçlarımızla katlettiğimiz çağların yasından/ Sesler geliyor insanlık dünyasından*” (YT: 71) mısraları, bütün insanlığı sembolize eden koronun sesiyle sona erer.

Tanrıyla olması muhtemel bu diyaloglar, şairin diğer kitaplarında da vardır: *Uyurgezer*’de “*boşlukta yürüyen bulut*” olarak kendini çağıran sese doğru gider. “*Bir ses: gördün değil mi kıyıma vuran denizleri/ Yerde misin gökte misin, neredesin? Seslen!/ Benim sesim: Arıyorum. Gelecektim zaten sen gelmesen!*” Şiire göre kendisine seslenen imgenin gölgesi gelincik,

başak ve tarlayken kendi gölgesi savaş ve Asya'dır (U: 7). Bu, ilâhî olanla insani olanın ayrımı, uyumsuzluğudur.

Türkay; Beethoven'de Aydınlığa Uyanmak kitabının girişinde Kepler'den alıntıyla bir epigraf kullanır:

Jeometri, evrenin yaratılışından önce de vardı; Tanrının dehasıyla birlikte var olmuştur. Tanrının ta kendisidir. Müziğin ve göksel cisimlerin deviniminin gizini elinde tutan kutsal sayıların dansı, insan usu ile anima mundi⁷ denilen yaratılışın usunu gizemli bir biçimde birleştiren bir ögedir.(5)

Semavî ve dünyevî düzlemin uyumu fikri, kozmosa işlenmiştir; eserde bu uyum müzikte ve bütün sanatlarda tezahür eder, görüşü Beethoven hayranlığının kaynağı olarak sunulur.

Şiirleri genel olarak değerlendirildiğinde ilâhî olması kuvvetle muhtemel kabullerin genellikle satır aralarına gizlendiğin görülür. Eserlerinde yaratılışta uyum vurgusu yanında takdir kavramı da sezdirilir: “yaşamak sizi bilmem hangi gezegende hangi samanyolunda/ gittikçe genişleyen alanlarda sayı-dışı çekim ve uyum/ deviniyor muyum bana çizilen sınırlar içinde” (U: 38). Ancak ardından “sen ey benden önce var olan varlık” diyerek şair bir tür evrim veya tekâmül fikrine de açık olduğunu ifade eder. Bütün dünyanın adım adım uyanışını anlatan bu şiirin adı, “Evrensel Işıktı Hani İçimizdeki”dir.

“Bakışimli Resimdeki Çizgi” şiirinde şair, geçmişin imgeleriyle (akropol, mamut, Sokrat) zamanın imgelerini (Hayt Park, parlamentolar, müzeler, yasalar) birleştirir; gelinen noktayı büyük bir sarsıntı olarak görür; insanlığın içinde bulunduğu vahşetle yaratılış gayesini örtüstürememenin verdiği şaşkınlıkla söylenir: “söyleyin bu sarsıntı neyiniz sizin/ sövsem anlar mısınız/ yakarsam duyar mısınız/ tanrıya” (U: 37). Ona göre insanlık, asırlar içerisinde soyuna karşı sergilediği samimiyetsizliğe, ilâhî olana yabancılaşmasını da ekler.

Evrenin Düşünde Gezgin'in görsel şiirlerinden biri olan uzay mekiği formunda aktarılan mısralarda bir kabul sistemi yansıtılır. Bu şiirde, kâinatın neresinde ve hangi devirde olursa olsun insanın tanrı arayışının hep var olduğu, buna simgelerin dilince sürekli karşılık verildiği; buna rağmen Tanrının bilinmezliğini koruduğu anlatılır. “Geldi gören-öz/ Bu, tanrıyı aramak demektir.../.../ ses belirti de/vinmek: Simge. Bu iletim/in sınırsız-

⁷ Semavî ruh, dünyanın ruhu.

lığını göster/ir. Ulaştı iç düzen. Öz, dış yapısında al gezegen. / Uzak göstergenleri: Bu da/ Tanrının bilinmezliğinin/ kanıtıdır” (EDG: 67). Birkaç satır sonra da ‘tüm boyutlarda kurulan ve kuruldukça bozulan bir denge’nin varlığından söz edilir.

Kıyamet Günü Gözlemcileri kitabında inanca, din algılarına eleştirel ton hâkim olur. Kıyamet, insanlığın hatalarıyla, kendi eliyle hazırladığı bir süreçtir. Bu çevrimde insanlığın kaderini değiştirmek için *tanrı, insan, evren* kavramlarının yeniden tanımlanmasını önerir. Sorunu bu kavramların yorumlarında görür. “*Şimdi ki hep bilginisiniz/ İnanılmaz bir özdek yapısı kuruyorsunuz/ Kıyamet gününü incelemeye elverişli;/ Bense beyin düzeninizi değiştirmekteyim/- Yaşatmak istiyorsak, yeni bir ad bulmalıyız/ Tanrıya, İnsana, Evrene”* (KGG: 7).

Şairin dinî söylemli kavgayı daha somut örneklediği şiirler var: Bilindiği gibi *Deccal*, İslam literatürünün insanları yoldan çıkararak Şeytanî varlığı olarak bilinir. Osman Türkay, “Teccalın Türküsü”nde dinlerin kendi aralarındaki kavgalarla insana yaşama alanı bırakmamasından yakınırken bu kez açık göndermeler kullanır: Şiire, “*Nice belirtiler göründü, ben ki oralarda bir gezegendim”* diye başlar. “*Musa belki Tur dağında bir anten/ Muhammed, Sam 6 füzeleri, ‘Tanrı uludur’/ Bir korkunç gürlütiyü sayıklar İsrail oğulları// Bırakıp uygar kentleri, aydınlıkları// Sana geliyorum yaşamak için ölen insan”* (KGG:14).

Bu eleştirel yaklaşıma, kâinatı ilâhî bir kaynak olarak okurken somut herhangi bir peygamber kavramına yer vermemesi de eklenirse, şairin deist bir kabule yaklaştığı söylenebilir: “*Yalım yalım doğan yalvaç/ Işınların gök uzaylarına vuran dili/ İçtik gök taslarından, içtik ak esrikliği”* (EDG: 22).

Türkay’ın şiirlerine hâkim bir kabulleniş ve boyun eğiş söz konusudur. Buna rağmen ender de olsa yakınmaların dile getirildiği mısralar görülür: “*Ne verdin/ Ne istiyorsun//...// İnsanı üstün kıldın/ Bilimle yarattın üstün insan katlarını/ İçimizdeki dişlek canavarı büyüttün/ Ürettin daha çok hayvansal bir kökü/ Özümüzü, benliğimizi değiştirmeden/ Zavallı gezegen uçuyor bir boşluğu kül”* (EDG: 80). Buradaki ironik bir yakınmadır; içindeki dişlek canavara rağmen insana bir de akıl verilmesi, gezegenin sonunu hazırlamıştır; nefsin sürekli beslenmesiyle akıl, yıkıcı bir araca dönüşmüştür.

Bir röportajında bütün dünyayı gezdiğini, Yunan, Mısır, Yakın ve Uzak Doğu, Afrika ve Hint mitolojilerini incelediğini (akt. Öznur- Özdoğanoğlu 2003: 116); bir başka röportajında Hintlilerin tanrılarının uzaydan geldiğine inanmaları dolayısıyla sanat eserlerinde kozmik unsurlara çokça

yer verdiğini söyler (age 130). *Eerenin Düşünde Gezgin* kitabından itibaren sonraki eserlerinde farklı inanışlara dair kabulleri yadırgamadan kullanmasında bu gözlemlerin etkisi görülür:

Tinsel bir kayada yankıyı yaşayan/ elleri upuzun/ tuttu kocaman/ göklerin kubbesine/asılı/ dev/ bir çan /çaldı/ bir yankıyı geldi sana / Radakrişna, Radakrişna” (EDG 13); “*Alplığım masalsı insanlığım benim. Yitti karanlıkta Hint Denizi ve Everest/.../ Düşüyorum, düşüyorum güneşten, yakalasana/ Radakrişna, Radakrişna!*” (EDG: 14).⁸

Osman Türkay’ın ilk eserlerinden son eserlerine hep varlığını koruyan inancı, insan zihnindeki ve hayatındaki düzenin olmazsa olmazı olduğu açıktır. Bunu şiirlerinde olduğu kadar çeşitli yazılarındaki değerlendirmelerde de görmek mümkündür. Öte yandan şair din kavramının sosyal dengede yapıcı olduğu kadar doğru anlaşılmazsa yıkıcı olabileceğini söyler; çağın bu kavramları yeniden yorumlamasını önerir.

Kadın / Sevgi

Osman Türkay’ın şiirlerinde bireysel hazlar peşinde koşmadığı açıktır. Buna rağmen dünyayı güzelleştiren bir unsur olarak kadını ve sevgiyi bütünüyle dışladığı söylenemez. Kadına dair anlatımlarda da kozmik dilden vazgeçmez. Huzurun ve bireysel hayatın bütünlüğünün bir parçası olarak kadın, şiirlerinde biraz hüznü ama hep güzel bakan bir imge olarak az da olsa görülür. “Sütbeyaz Ezgiler”de şair özne, bir kış günü şehirde aklından kovamadığı bir güzel imgesiyle dolaşır; sonunda “*Hep aynı kışlar, aynı denizler, aynı köpükler/ Hâlâ emekleme çağında yaşatan ışıklarla yüzyıllar boyu/ Yarattığın masal ülkesinin karlı doruklarından / Bıraksam mı kendimi şu uzun boşluklara/ Sımsıcak kalbimin üşüyen kızı*” (U: 28) diye sorar.

“Park Aydınlığı”nda da benzer bir duyarlılık vardır, yanında sevgiyle parklarda dolaşan şair özne, sevgilisini gözlemler görünse de aslında uzaklardadır: “*eğilip baktım mı ansızın gözlerine bir başka gökyüzünden/ lacivert göller üstüne dökülmüş sanırım başak saçların*”(U: 29).

Beethoven’in eserlerini dinlerken hissettiklerini anlatmak için de sevgi ve mesafeyi bir arada düşünür; “*sevmek şimdi hangi meridyende ek boyut*” (BAU: 18) diye sorar. Bu, sevgiyi yüceltmenin Türkay’casıdır; sevmek bu dünyanın düzeninden ziyade ek boyutlarda, paralel evrenlerde yaşanan bir gerçekliktir.

⁸ Ayrıca bkz: Memmedova 2009; Karadağ.

Evrenin Düşünde Gezgin kitabında şair, sevgiyi dünya üstü bir konuma taşır: Sevgiliye “Yüzün senin şimdi tüm evrenin dili/ Sınırsız dünyaların eşiklerinde bakışım/ Öpüşen dudaklarda ışığı kıran anlam/ Ben karşı doğa olmalıyım” (EDG: 21) der.

O, şiirlerinde genel anlamda yalnız bir insandır; aşk hayatının bir parçası değil, özelemlerinin bir parçasıdır. Çoğunlukla yalnızlığa vurgu, satır aralarına gizlenir; bunu aşikâr ettiği yerler de vardır: “Ben ışığa karşı yürüyen uyurgezer/ Zaman sıyrıncağ⁹ tenli bir kadın olur yatağında./ Yitmiş besbelli mutluluğum. Çiçeklerden/ Şiir çeviriyorum doğaötesi özelemlerle sarhoş/ Ulu yalnızlıklarda/ Kolu kanadı kırılmış/ Kral” (KGG: 92). Bu da bir tutunamama hâli gibidir.

Müzik /Beethoven

Klasik müzik hayranı olan Türkay’ın *Bethoven’de Aydınlığa Uyanmak* isimli bir şiir kitabı vardır ve bu, ağırlıklı olarak müzisyenin eserlerinin üzerindeki etkilerine ayrılmış bir eserdir. Şiirlerinde “yontu” kavramı da sık kullanılmasına rağmen müzik, özelden de Beethoven şairi fazlaca etkilemiş görünür. Bu sanatı, başka bir sanatın imkânlarıyla anlatması ilgi çekicidir:

Müzik, bir öyküdür gökyüzünün içten konuştuğu, / Sonsuzluğu simgeleyen tellerde algı ya da gerilim, / Gelirler göğem tasları çilinginca esrik insan soyları, / Ölüm morumsu bir kapıdır çünkü anılarda, Ölüm göksuyu/ Bir ışığı tanımlar, döner çarpıntılarla, / Döner başları üzerinde, döner yıldızlar ve çizelgeler:/ Polenleri susku içinde bir yaşamın savrulan tozları, / Polenleri dış fırtınalarda deniz olmuş çiçek (BAU: 21).

Kitabın ikinci bölümde nesir ve nazmı karışık kullanır. Nesir bölümünde şair, Beethoven’i “tüm uzaylarda çekim ya da uzaylar arasında korkunç bir anıt” olarak niteler. Ona yaptığı övgü aslında bütün sanatlara övgü olarak da alınabilir: “Us eğer bir ilkyaz tarlasıysa/ Ölümü olmayan sabahlarda/ Hücreler tomurcuksa eğer/ Yıldızlı geceler kadar derin/ Bir esinti milyarlarca tomurcuk açmış demektir/ Yer ve zaman dışı/ Ustan içeri” (BAU: 16).

Müzisyenin pek çok eserini ismiyle, bölümleriyle anlatmayı denediği bu eserde bunların bazılarını Türkay olağanüstülük atfeder: “çağları yaşayıp eskittiğin/düzlemlerde yeni doğmuş gibi/el değmemiş/ bir yaylı

⁹ Kaygan.

sazlar kuvarteti/ Op. 131” (BAU: 16). Duyguların kaynağı değişse de şairin imge dilinde doğa ve evren hâkimiyetini sürdürür. Beethoven’ın 1820’lerde bestelediği Hammerklavier’i dinlerken hissettiklerini de bu imgelerle resmeder: “*Bir dağ gölünde çarpar buzlu yüreği/ Gök boşluğunda: / Hammerklavier*” (BAU: 9).

Şairin Beethoven’le kurduğu yakınlığın kendi kozmik gerçekliğinden kaynaklandığı ve sözü edilen kitabını müzisyenin dünyanın gelmiş geçmiş en büyük spiritüel astronotu olduğunu kanıtlamak için yazdığı ifade edilir (Robert Little’den akt. Öznur- Özdoğanoglu 2003: 63). Türkay’ın özelde Beethoven’ın müziğini, genelde bütün sanatları tıpkı sevgi gibi kozmik bir gerçeklik olarak yücelttiği söylenebilir; bunun en veciz ifadesi şairin şu mısralarıdır: “*Bir kasırga söylerler ağır suskulara/ Konuşurlar, konuşukça deniz olur dilleri*” (BAU: 22).

Karamsarlık

Şair genel olarak karamsardır; “Açık Denizler Ağdı”nda açıkça bunu ifade eder: “*Umut, batmış bir kara parçası yüreğimde/ .../ Düşlerimde batık umutların ışınları/ Eşit, soylu, uygar/ Sonrasız yitik Atlantis’in masal-akı insanları*” (KGG: 8).

Kişisel karamsarlığı genelde bütün insanlık adına hissedilen bir karamsarlığa dönüşür. *Evrenin Düşünde Gezgin* kitabının Amerika bölümünde insanlığın mutsuzluk ve umutsuzluğu sezilir:

apar topar, paldır küldür/ tam dingil/ vuruyor usanç duvarlarına/ kendi bunalım dağlarını (...)/ Hangi dağın görkemini yürüyelim bu yolda/ güdüyoruz hoyrat ritmini öyle dönüşsüz/ gelir usun ötesinden bir evren paldır küldür / çarpar öfkesini usanç duvarlarına/ bir bunalım: yakıtı tükenmiş güneş patlar bir evreni kıpkızıl demir// Ölü uzay, yitik güneş/ bir düşüş/ teker takla (EDG: 74-76).

Karamsarlığın sebebi bazen sezdirilir; büyüklük içerisinde küçüklüğünü sezmenin korkusu sebeplerden biridir: “*korku bir çıkmaz yol olur/ evren dediğimiz kentin derinliğinde/ sokar yeğın sızısını yüreğimize*” (EDG: 77).

Bazen poetik bir gerekçe ortaya kor; şair için karanlığa yönelmek bir görevdir: “*Ben böyle masal dünyamda yaşarım her gün/ Şiirin büyüğü karanlığa yönelmektir. (...) birileri var, konuşur tiz perdeden/ Bense kulağımı yerin yüreğine bastırıp/ Dinlerim her dakika ırzına geçilen dünyamızın iniltisini*” (KGG: 21).

Yaşadığı dönemi kıyamet hazırlayıcısı olarak gören şairin karamsarlığının sebeplerinden biri de bu çağa tanıklık etmektir: “*Biz bu çağın insanları, öyle bir zorlu ayartılmışız ki/ Gelmişiz yedi deniz üstüne yedi taş sütun olmuşuz/ Bakmışız bir boşluğa ki dünya değil/ Ak ışın çıkar mı sönük közden*” (KGG: 23).

Bu dünya için umutsuz olan şair, bir başka evren umudunu saklı tutmak ister: “*Başkaldıranların Türküsü*”nde bunu şöyle ifade eder: “*Gördüm şimdi güneşten çıkageldiler/ Ayaklarında unutulmuş ağırlığı kopuk zincirlerin/ Elllerinde kucak kucak ışık demetleri/ Uzayda bir özgür yaşam yürüğüdür kuşkusuz ülküleri/ Ya da zamanda bir iç uzay derinliği*” (KGG: 93).

Modern sanatçıların bazılarının kabullenmekte zorlandığı; öyle ya da böyle pek çok sanatçının üzerinde düşündüğü; mutsuzluk kaynağı olarak gördüğü ölüm, Türkiye’ın şiirinde kabullenilmiş bir olgudur. “*Ölmek bir simge/ gizini vermeyen sayı*” (BAU: 22)dır. İnsanın yaptıkları bu gerçeklikle mücadele gibi görünür ve şaire göre bu çaba cehennemî bir kaostur: “*Ömrü uzatmak demek ölümlüğü uzatmaktır/ İşte ölüyoruz yanarak kendi uslarımızın kazanlarında*” (EDG: 85).

Sonuç

Osman Türkiye’ın kitaplarına aldığı şiirler, büyük oranda aynı imge dünyasının ürünüdür. Şairin yapısal olarak giderek uzun şiire yöneldiği söylenebilir. Aynı başlık altında numaralarla ayırarak bir şiirin içinde sayfalarca kaldığı görülür. Kendi, bu şiirlere epik şiir demeyi tercih eder¹⁰. Şiirini değerlendirenler de özellikle *Beethoven’de Aydınlığa Uyanmak* kitabı sonrasında “senfonik şiire yaklaştığı”nı ifade eder (Akt. Öznur- Özdoğanlı 2003: 96).¹¹

¹⁰ *Lotüs’ün İçine Uçmak, Seçme Şiirler*’in son bölümünde yer alan 115 sayfalık bir eserdir ve şair tarafından bir modern destan denemesi olarak sunulur. Olay eksensiz anlatımı dolayısıyla çalışma dışında tutulan bu destan da kozmik bir kurguya dayanır ve değerler sistemi anlamında aynı kaynaktan beslenir.

¹¹ Bu çalışmada kozmik imgelere yoğunlaşılmasına rağmen, şiiri biçim ve söyleyişle bir bütün olarak değerlendirmek gerektiği için, satır aralarına sıkışmış biçimsel tespitleri kısaca toplamak uygun olacaktır: Mısra kümelenişi ve ölçü açısından kitaplarında geleneksel formlar hiç kullanılmaz. İkinci kitabından itibaren eserlerinde fraktal yapı gözlenir. Nesirden yararlanma da ikinci kitabından itibaren görülür; eksilteli ifadeler ve imgesel dilin kullanıldığı bu bölümleri şiirlerinden ayırmak zordur. Evrenin Düşünde Gezgin kitabında nesrin yanında görsel şiir denemelerinde de bulunur. Şairin bunlarla uzun şiir formunu hareketlendirecek arayışlara girdiği söylenebilir.

Aliterasyon ve asonanslar yanı sıra epik anlatımlarda sıkça görülen tekrar unsurları, hem vurgu hem de ahenk aracı olarak bu eserlerde kullanılır.

Türkay, mevcut olanın üstünde bir imkân arayışıyla kozmosa yönelir. İlk şiir kitabında Türkay'ın; kozmik sözcükleri, *"Yıldızlar akşamın genç kızlarıydı"* (YT: 54) örneğindeki gibi, benzetme kalıpları içerisinde kullandığı görülür; ancak bu çok sınırlı bir kullanımdır. Şair adım adım, rüyalardan, hayallerden kaçışlarla sığındığı kozmosa taşınmış gibidir; bu yönelişte şiir yazdığı çağın "uzay çağı" olmasının ve dünyada büyük çoğunluğun bu yönelişin ne anlama geldiğinin farkında olmayışının da etkisi vardır; ancak bunu bir farkındalığa indirgemek mümkün değildir.

Türkay kozmosu okuyucusuna ütöpik bir imkân bir imkân dünyası olarak sunar. Bilindiği gibi ütopya, dolaylı eleştiriler olarak da okunabilir. Şairin özellikle *Kıyamet Günü Gözlemcileri* kitabı bu anlamda hem ütopya hem de distopya olarak okunmaya müsait bir eserdir.

Şairin çoğunlukla bir düşte, çocuksu bir oyunda keşfe çıktığı uzay; algılanamaz büyüklük karşısında insanın masum küçüklüğünü yansıtır. Dış gerçeklik istediğimiz gibi değilse sığınabileceğimiz alanlardan biri iç uzayımızdır. *"Gerçek aydınlanma belki de iç uzay olarak tanımlanan kendi benliğimizi keşifle başlar."* (akt. Öznur- Özdoğanoglu 2003: 112) diyen Türkay'a göre akıl da evren gibi sonsuzdur. Onun sayesinde zamanda ve akılda yolculuk yapabilmek mümkündür. Şair bu imkânı sonuna kadar kullanır.

Hemen bütün şiir dünyasına sâri olan bu kurguda tutunabilmek, "musırr olmak", Türkay şiirini özel kılan yanlardan biridir. Yurt dışında onun şiirlerini değerlendirenler de bu noktayı vurgulamaktadır (Akt. Öznur- Özdoğanoglu 2003: 70).

"(B)ir şair, dünyadaki bir varlığın ruhunu aradığını bildiğinde, aslında kendi ruhunu arıyor demektir." (Bachelard 2008: 288). Türkay'ın dünyada kaybettiği nedir de böyle bir arayış içine girmiştir, sorusunun özel bir cevabı vardır elbette. Kıbrıslı olmak; şairin oradan ayrıldığı süreçte henüz kendi egemenlik hakkına sahip olmayan, akabinde pek çok ülke tarafından resmen tanınmayan bir ülkenin vatandaşı olarak dünyaya bakmak, çok dile getirilmese de şair için bir baskı unsurudur. Yazdıkları bu anlamda "kaçış şiirleri" (Çetin 2010: 69) başlığında alınabilir. Mekâna yüklediği anlam yoğunluğunu da burada aramak gerekir.

Şiirlerindeki yerel unsurlar, ilk eserlerinden son eserlerine kadar korunur. Türk edebiyat dünyasına göndermeleri, Türklüğün uzak geçmişine

dair vurguları; onun millî olanla evrensel olanı harmanlamanın bir sanatçı için önemini kavradığını gösterir.

Kozmik düşünme özünde bir yalnızlık fenomeni olarak düşünülür (Bachelard 2102: 16). Biyografisinin desteklediği gerçekliklerden biri de Türkay'ın yalnızlık duygusudur. Ana yurdundan çok uzakta olmak ötesinde, değerler sistemiyle de Türkay kendini dünyada yalnız hisseder; gerçeklikten kaçışlarını destekleyen ve çoğaltan unsur olarak bunun da tespit edilmesi gerekir.

Öte yandan onun poetikasının kutsalın tecrübesinden yararlandığını söylemek gerekir. Hakikati “görmek”, yalnızca zihinsel bir tecrübe değildir; varoluşsal ve kozmik bir farkındalık ile mümkün olabilir. Modern insan hem zihinsel anlamda hem de kozmolojik düzeyde tam bir körlük içinde bulunduğundan hakikati ve kutsal olanı algılama şansından mahrumdur. Türkay'ı farklı kılan kozmik var oluşa odaklanarak bunun üzerinden dünyayı anlamaya çalışmasıdır.

Sanat, dış evrene paralel yeni bir evren üretme arayışıdır. Şiirlerinde inanca dair kabullerin yoğunluğu ve bu kabullerin yorumlanış biçimi; Türkay'ın; sanatı, ilâhî olana yaklaşmanın bir aracı olarak aldığını ve anladığını gösterir. İlâhî olanın büyüklüğüne teslim olmuş görünür ve insanlığın bu büyüklüğü anlaması için görmezden gelinen bu yapıyı sanat vasıtasıyla okurun önüne koyar. Bütün kâinatı büyük hakikatin yansıdığı bir ayna olarak görür.

Şairin dünyanın gidişatına dair endişeleri hatta korkuları olduğu muhakkaktır. Ancak bu kozmik yaklaşımı poetik bir tercih olarak da kullandığını ortaya koyan ifadeleri azımsanamaz. Son tahlilde bunu, mevcut söylemden sıyrılmanın bir yolu olarak gördüğünü söylemek daha doğru olacaktır.

Şiir dili üzerine çalışan Aksan, konuyla ilgili başlıca değerlendirmeleri özetlerken şiirle iletişimde şairin dünya ve toplumla olan ilgiyi otomatiklikten çıkararak değiştirdiğini aktarır. Bu estetik kodlamadır; büyük sanatçı, bu kodları, hem çağdaşlarına hem sonraki kitlelere aktarmayı başarandır (2006: 25). Türkay'ın kozmik evreni, estetik kodla üretilmiştir; ancak ne yazık ki Türkay, Türk okur tarafından yeterince tanınmamaktadır. Bu estetik kodun genç kuşaklar tarafından algılanması muhtemeldir. Ancak bunun için Türkay'ın öncelikle akademi ve eğitim camiasına ve müfredata kazandırılması gerekir.

KAYNAKÇA

- ASA, Meral (2009), “Bir Kozmo-Poetika Olarak ‘Sığmazlık Gerçeği’”, *Fazıl Hüsnü Dağlarca*, (Editör: Konur Ertop, Özgen Kılıçarslan), Kültür Bakanlığı Yay.. Ankara.
- AKSAN, Doğan (2006), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yay., Ankara.
- BACHELARD, Gaston (2008), *Uzamanın Poetikası*, (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yay., İstanbul.
- _____ (2012), *Düşlemenin Poetikası*, (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yay. İstanbul.
- BALCI, Mustafa (2015), *Osman Türkay’ın Kelime Dünyası*, TDK Yay., Ankara.
- CASSİNER, Ernst (1980), *İnsan Üstüne Bir Deneme*, (Çev. Necla Arat), Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- ÇETİN, Nurullah (2010), *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Yay., Ankara.
- EVKURAN, Mehmet (2006), “René Guénon Düşüncesinde Temel Konu ve Kavramlar”, *Bilimname*, 1/X, s.93-115.
- KARADAĞ, Metin, “Çağdaş Kıbrıs Türk Edebiyatı İçinde Osman Türkay Şiirinin Evrensel Boyutları”, www.turkoloji.cu.edu.tr.
- MEMMEDOVA, Elmira (2009), “Osman Türkay’ın Edebî Eserlerinde Evrensellik ve İdeolojik Kaynakları”, A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.39, s. 959-965.
- ÖZNUR, Şevket- ÖZDOĞANOĞLU, Tuncay (2003), *Uzay Çağı Ozanı Osman Türkay*, Osman Türkay Vakfı Yay., Lefkoşa.
- _____ (2002), *Osman Türkay Sanatı Yaşamı Şiirleri*, Gökada Yay., Lefkoşa.
- TANPINAR, Ahmet H. (1977), “Şiir ve Rüya I-II”, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., İstanbul.
- TÜRKAY, Osman (1970), *Beethoven’de Aydınlığa Uyanmak*, Yeditepe Yay., İstanbul.
- _____ (1959), *7 Telli*, Yeditepe Yay., İstanbul.
- _____ (1969), *Uyurgezer*, Yeditepe Yay., İstanbul.
- _____ (1975), *Kıyamet Günü Gözlemcileri*, Yeditepe Yay., İstanbul.
- _____ (2009), *Seçme Şiirler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- _____ (1971), *Evrenin Düşünde Gezgin*, Yeditepe Yay., İstanbul.
- YENİASIR, Mustafa (2003), “Osman Türkay’ın Hayatı ve Hakkında Yazılanlar”, Ege Üniversitesi SBE, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Not. Şiirlerden alıntılarının yoğunluğu sebebiyle metin içi kaynak gösterirken şairin kitapları, isimlerin baş harfleriyle kısaltılmıştır.